

Ekologia mikrochimeryzmu: między regeneracją a patologią w świetle książki Lise Barneoud

AUTOR

Fundacja Dobre Państwo

STRESZCZENIE / ABSTRACT

Artykuł analizuje ambiwalencję funkcjonalną mikrochimeryzmu, wskazując, że obecność genetycznie odmiennych komórek może prowadzić zarówno do regeneracji tkanek i angiogenezy, jak i do rozwoju chorób autoimmunologicznych czy nowotworów. Autor podkreśla, że wpływ tych komórek nie jest jednoznaczny, lecz zależy od szeregu czynników: fenotypu, zgodności HLA, wieku gospodarza oraz mikrośrodowiska tkankowego. Tekst omawia hipotezę Lee Nelson dotyczącą twardziny układowej i innych chorób zapalnych, wskazując na model wieloczynnikowy zamiast prostej relacji przyczyna-skutek. Biologia mikrochimeryzmu jawi się jako system kompromisów między tolerancją immunologiczną a eliminacją patologii, gdzie te same mechanizmy migracyjne mogą służyć zarówno naprawie organizmu, jak i progresji chorób.

The article analyzes the functional ambivalence of microchimerism, pointing out that the presence of genetically distinct cells can lead to both tissue regeneration and angiogenesis, as well as the development of autoimmune diseases or tumors. The author emphasizes that the influence of these cells is not unequivocal but depends on a series of factors: phenotype, HLA compatibility, host age, and the tissue microenvironment. The text discusses Lee Nelson's hypothesis regarding systemic sclerosis and other inflammatory diseases, pointing to a multifactorial model instead of a simple cause-effect relationship. The biology of microchimerism appears as a system of compromises between immunological tolerance and the elimination of pathology, where the same migratory mechanisms can serve both the repair of the organism and the progression of diseases.

Artykuł stanowi interdyscyplinarną analizę mikrochimeryzmu, rozumianego jako obecność w organizmie genetycznie obcych komórek (np. płodowych). Główna teza

tekstu głosi, że mikrochimeryzm nie jest jednostką chorobową ani uniwersalnym mechanizmem naprawczym, lecz przejawem biologicznej zmienności człowieka. Jego funkcjonalny wpływ — oscylujący między wspieraniem regeneracji tkanek a udziałem w procesach nowotworowych i autoimmunizacji — jest ściśle warunkowany przez kontekst: fenotyp komórek, ich pochodzenie, czas oraz specyficzne mikrośrodowisko tkankowe. Autor argumentuje przeciwko dychotomii „dobry-zły”, proponując przejście od prostej detekcji obecności obcych komórek do budowy funkcjonalnej taksonomii. Tekst wykracza poza biologię, analizując zjawisko przez pryzmat socjologii wiedzy, filozofii medycyny i teorii systemów, wskazując, że mikrochimeryzm podważa tradycyjne rozumienie biologicznej jednorodności jednostki. W efekcie organizm zostaje przedstawiony nie jako zamknięta twierdza, lecz jako dynamiczny ekosystem, w którym zdrowie definiuje się poprzez zdolność do regulowania wewnętrznej heterogeniczności bez utraty organizacyjnej spójności.

SŁOWA KLUCZOWE

mikrochimeryzm

regeneracja tkanek

autoimmunizacja

nowotworzenie

tolerancja immunologiczna

relacje HLA

biologia nisz komórkowych

chemotaksja CCL2

biologia systemowa

single-cell sequencing

immunosenesescencja

paradoks zgodności

efekt latarni

graft-versus-host disease

model przyczynowości Bradforda Hilla

Ambiwalencja funkcjonalna mikrochimeryzmu między regeneracją a patologią

Mikrochimeryzm między regeneracją a patologią: autoimmunizacja, naprawa tkanek, nowotworzenie i starzenie organizmu

Ewolucyjna analiza mikrochimeryzmu prowadzi bezpośrednio do pytania medycznego, którego nie da się rozstrzygnąć za pomocą prostego wartościowania: czy obecność genetycznie odmiennych komórek jest dla organizmu korzystna, obojętna czy szkodliwa? Autor książki wyraźnie eksponuje tę ambiwalencję.

Z jednej strony przedstawia on komórki płodowe jako populacje zdolne do migracji do uszkodzonych tkanek, uczestnictwa w angiogenezie i przyjmowania lokalnych fenotypów, co potencjalnie wspomaga regenerację. Z drugiej zaś wskazuje na możliwość udziału tych samych mechanizmów migracyjnych, immunologicznych i naczyniowych w autoimmunizacji oraz progresji nowotworowej. Medycznie najważniejszy wniosek brzmi zatem nie: „mikrochimeryzm leczy” ani „mikrochimeryzm powoduje choroby”, lecz: **funkcja komórki mikrochimerycznej jest zależna od jej fenotypu, pochodzenia, liczebności, zgodności immunogenetycznej, tkanki docelowej, stanu zapalnego, wieku gospodarza oraz mikrośrodowiska, do którego komórka trafia.** Taki sposób rozumowania odpowiada współczesnej biologii choroby znacznie lepiej niż tradycyjny model jednej przyczyny i jednego skutku. W tkance nie istnieją bowiem komórki „regeneracyjne” albo „patologiczne” w sposób całkowicie niezależny od kontekstu. Angiogeneza jest konieczna do gojenia ran, lecz jednocześnie umożliwia wzrost nowotworu. Migracja pozwala komórkom progenitorowym dotrzeć do obszaru uszkodzenia, ale analogicznych mechanizmów wykorzystują komórki nowotworowe w inwazji i przerzutowaniu.

Immunologiczna tolerancja umożliwia utrzymanie ciąży i długotrwałą koegzystencję mikrochimerycznych populacji, jednak zbyt szeroka tolerancja może utrudniać eliminację komórek patologicznych. Z kolei silna odpowiedź przeciwko genetycznie odmiennym komórkom może ograniczać ich przeżywanie, lecz jednocześnie generować przewlekły stan zapalny. Biologia mikrochimeryzmu jest więc biologią kompromisów. Autor książki rekonstruuje historyczny początek problemu poprzez hipotezę Lee Nelson dotyczącą twardziny układowej.

Uderzające podobieństwa pomiędzy niektórymi objawami systemic sclerosis a przewlekłą chorobą przeszczep przeciw gospodarzowi skłoniły badaczy do pytania, czy długotrwale obecne komórki płodowe mogłyby zachowywać się jak bardzo mały allogeniczny przeszczep i uczestniczyć w procesach patologicznych. Hipoteza ta była naukowo cenna, gdyż generowała testowalne przewidywania dotyczące liczby komórek mikrochimerycznych, ich lokalizacji, relacji HLA oraz związku z fenotypem choroby. Nie została jednak potwierdzona w postaci prostej teorii mówiącej, że mikrochimeryzm wywołuje twardzinę. Już wczesne przeglądy wskazywały, że komórki mikrochimeryczne występują również u zdrowych kobiet, a więc sama ich obecność nie jest wystarczającą przyczyną choroby.

Rozróżnienie pomiędzy czynnikiem wystarczającym, koniecznym i modyfikującym ryzyko jest kluczowe dla interpretacji danych. Jeżeli mikrochimeryzm występuje także u ludzi zdrowych, nie może być traktowany jako samodzielny marker patologii. Mógłby natomiast pełnić funkcję jednego ze współczynników działających w określonym układzie podatności genetycznej, relacji HLA, stanu hormonalnego, wcześniejszych infekcji, wieku i innych determinant immunologicznych. W

chorobach złożonych właśnie taki model wieloczynnikowy jest regułą. Autoimmunizacja rzadko powstaje wskutek jednego zdarzenia; zwykle wymaga kombinacji podatności genetycznej i zmian środowiskowych, które prowadzą do utraty tolerancji, aktywacji komórek efektorowych, powstawania autoprzeciwciał i utrwalania przewlekłego zapalenia.

Autor wymienia w tym kontekście twardzinę układową, toczeń rumieniowaty układowy, reumatoidalne zapalenie stawów, zespół Sjögrena, choroby tarczycy i pierwotne choroby cholestatyczne wątroby jako obszary, w których mikrochimeryzm był intensywnie badany. Literatura przeglądowa potwierdza, że takie związki były obserwowane, lecz ich interpretacja pozostaje niejednorodna. W systemic sclerosis część badań wykazywała zwiększoną częstość lub liczebność komórek płodowych, natomiast w innych chorobach wyniki były niespójne. Przeglądy podkreślają potrzebę standaryzacji metod detekcji, odpowiedniego doboru grup kontrolnych oraz uwzględniania czynników genetycznych i immunologicznych. Mechanizm hipotetycznej patogenności może być różny.

Mechanistyczna złożoność i biologiczna normalność mikrochimeryzmu

Pierwsza z możliwości przypomina graft-versus-host disease: mikrochimeryczne komórki immunokompetentne mogłyby rozpoznawać tkanki gospodarza jako częściowo obce. Druga jest odwrotna – to układ odpornościowy gospodarza może reagować na komórki mikrochimeryczne, a przewlekła reakcja prowadzić do uszkodzenia własnych tkanek. Trzecia zakłada pośrednią rolę mikrochimeryzmu w podtrzymywaniu stanu zapalnego poprzez prezentację antygenów, aktywację określonych populacji limfocytów lub zmianę lokalnych sieci cytokinowych. Każdy z tych modeli generuje inne przewidywania eksperymentalne, dlatego wrzucanie ich do jednej kategorii "mikrochimeryzm wywołuje autoimmunizację" zaciera istotne różnice mechanistyczne.

Szczególną rolę może odgrywać relacja HLA między gospodarzem a komórkami mikrochimerycznymi. Autor książki wskazuje tu na „paradoks zgodności”, sugerując, że duże podobieństwo może w określonych warunkach sprzyjać długotrwałemu przeżywaniu komórek i tym samym zwiększać ryzyko ich immunologicznych konsekwencji. Nie istnieje jednak uniwersalne równanie, według którego większa zgodność HLA automatycznie oznaczałaby większą autoimmunizację. Relacje te są wielowymiarowe; zależą od konkretnych alleli, kierunku transferu i charakteru odpowiedzi immunologicznej. Właśnie dlatego badania mikrochimeryzmu coraz bardziej przypominają immunogenetykę transplantacyjną: kluczowa jest nie tylko obecność obcych

komórek, lecz także to, jakie epitopy prezentują i w jakim środowisku immunologicznym funkcjonują.

Interesujący przypadek stanowi reumatoidalne zapalenie stawów (RZS). Ciąża u części kobiet z tą chorobą bywa związana z przejściowym złagodzeniem aktywności objawów, co od dawna pozostawało zagadką immunologiczną. Autor książki łączy to z większą „obcością” płodu i potencjalnie korzystnym wpływem różnorodności immunologicznej. Weryfikowana literatura wskazuje jednak, że poprawy przebiegu RZS w ciąży nie można przypisać wyłącznie mikrochimeryzmowi, gdyż gestacja wywołuje głębokie zmiany hormonalne, cytokinowe, metaboliczne i komórkowe. Mikrochimeryzm może być jednym z elementów tej reorganizacji, ale sama ciąża jako stan immunologiczny jest zjawiskiem znacznie szerszym.

W tym miejscu należy powrócić do problemu „efektu latarni”, który silnie wybrzmiewa w analizie autora. Początkowo badacze poszukiwali komórek mikrochimerycznych przede wszystkim w tkankach zmienionych chorobowo, co naturalnie zwiększało prawdopodobieństwo interpretowania ich jako sprawców patologii. Dopiero rozszerzenie badań na tkanki zdrowe ujawniło, że mikrochimeryzm jest elementem normalnej biologii po ciąży i może występować bez uchwytniej choroby. Najnowszy przegląd Lee Nelson i Nathalie Lambert z 2025 roku określa naturalnie nabyty mikrochimeryzm właśnie jako część normalnej biologii człowieka, a nie rzadką anomalię patologiczną. Ta zmiana punktu odniesienia ma ogromne konsekwencje metodologiczne.

Jeżeli zjawisko jest częste w zdrowej populacji, kluczowym pytaniem przestaje być to, czy mikrochimeryzm występuje w chorobie, a staje się kwestia tego, czy określony jego typ różni się ilościowo, jakościowo lub funkcjonalnie pomiędzy osobami chorymi i zdrowymi. Należy badać nie tylko obecność komórek, ale także ich fenotyp, liczbę, klonalność, lokalizację, ekspresję genów, stan aktywacji, relacje z komórkami gospodarza oraz zmiany w czasie. Dopiero takie podejście pozwala odróżnić zjawisko towarzyszące od mechanizmu przyczynowego.

Właśnie w tym kierunku prowadzi nowoczesna biologia single-cell. Techniki sekwencjonowania pojedynczych komórek umożliwiają nie tylko wykrycie odrębnego genomu, lecz także analizę transkryptomu komórki oraz identyfikację jej typu i stanu funkcjonalnego. Dla mikrochimeryzmu może to mieć znaczenie przełomowe, ponieważ pozwala przejść od pytania o obecność obcej komórki w tkance do pytania o program molekularny, który ta komórka realizuje w konkretnej niszy. W kontekście choroby autoimmunologicznej można zatem badać, czy komórki mikrochimeryczne prezentują profil prozapalny, regulatorowy, progenitorowy czy pozostają całkowicie bierne.

Mechanizmy i ograniczenia regeneracyjnego potencjału mikrochimeryzmu

Analogiczne przejście jest konieczne w badaniach nad regeneracją. Autor książki opisuje eksperymenty, w których znakowane komórki płodowe migrowały do ran skóry i uczestniczyły w procesach naczyniowych, a także przywołuje prace dotyczące obecności komórek Cdx2 w uszkodzonym sercu matki. Literatura przeglądowa potwierdza istnienie danych wskazujących na plastyczność komórek mikrochimerycznych oraz ich potencjalny udział w gojeniu ran i procesach naprawczych. Nie pozwala to jednak na opisanie mikrochimeryzmu jako gotowego "naturalnego systemu terapii komórkowej", gdyż znaczenie funkcjonalne tych procesów różni się w zależności od modelu, tkanki czy gatunku. Regeneracja może bowiem zachodzić na kilka sposobów.

Najbardziej spektakularny model zakłada bezpośrednie różnicowanie mikrochimerycznej komórki progenitorowej w komórkę dojrzałej tkanki gospodarza. Inny przewiduje fuzję z komórką miejscową. Trzeci – prawdopodobnie równie istotny – opiera się na działaniu parakrynnym: komórka mikrochimeryczna wydziela cytokiny, chemokiny, czynniki wzrostu lub pęcherzyki zewnątrzkomórkowe, które modulują zachowanie komórek gospodarza. Czwarty model polega na uczestnictwie w angiogenezie.

Choć każdy z tych mechanizmów może prowadzić do poprawy funkcji narządu, biologicznie oznaczają one zupełnie co innego. Autor książki podaje przykład męskich komórek wykrywanych w tarczycy i wątrobie kobiet, interpretując ich morfologiczną integrację jako argument za różnicowaniem i naprawą. Takie obserwacje mają dużą wartość heurystyczną, lecz wymagają ostrożności. Morfologiczne podobieństwo do komórki gospodarza lub ekspresja pojedynczego markera nie wystarczają do wykazania pełnej funkcjonalnej transdiferencjacji. Należałoby udowodnić odpowiedni profil ekspresji genów, lokalizację białek, fizjologiczną aktywność oraz integrację z tkanką. Historia badań nad komórkami macierzystymi wielokrotnie pokazywała, że początkowo zgłaszana szeroka „plastyczność” bywała później ograniczana przez odkrycie fuzji komórkowej lub nieswoistej ekspresji markerów. Nie zmienia to jednak faktu, że sam trop regeneracyjny jest biologicznie poważny. Przegląd z 2022 roku dotyczący mikrochimeryzmu w naprawie tkanek i nowotworach wskazuje, że komórki płodowe mogą wykazywać znaczną plastyczność i potencjalnie wspomagać gojenie, podkreślając jednocześnie potrzebę lepszego poznania mechanizmów immunologicznej tolerancji i rzeczywistej funkcji tych populacji.

Właśnie ten podwójny status – obiecującego mechanizmu biologicznego i zjawiska nie do końca wyjaśnionego – należy zachować w analizie. Kluczowe jest również rozróżnienie regeneracji od reparacji. Regeneracja oznacza odtworzenie prawidłowej struktury i funkcji tkanki, podczas gdy

reparacja może polegać na bliznowaceniu, angiogenezie czy wypełnieniu uszkodzenia bez pełnego przywrócenia pierwotnej architektury. Komórki mikrochimeryczne mogą zatem wspomagać proces naprawczy bez konieczności przekształcania się w dojrzałe komórki danego narządu.

Ambiwalencja mikrochimeryzmu między regeneracją a nowotworzeniem

W wymiarze medycznym takie wsparcie może mieć istotne znaczenie kliniczne, jednak biologicznie wymaga ono precyzyjnego nazewnictwa. Kluczową rolę odgrywa tu chemotaksja. Autor książki wskazuje na CCL2 jako sygnał "wołania" uszkodzonej tkanki, na który odpowiadają komórki płodowe. Mechanistycznie proces ten wpisuje się w szeroką biologię uszkodzenia: komórki martwicze i aktywowane elementy układu odpornościowego uwalniają chemokiny, cytokiny oraz alarminy; zmienia się ekspresja cząsteczek adhezyjnych śródbłónka i wzrasta przepuszczalność naczyń, co sprawia, że komórki wyposażone w odpowiednie receptory migrują zgodnie z gradientem chemotaktycznym. Populacje mikrochimeryczne nie potrzebują zatem odrębnego systemu nawigacyjnego; mogą korzystać z istniejących mechanizmów homingu komórkowego.

Tutaj pojawia się jednak problem nowotworzenia. Guz jest tkanką w stanie przewlekłej przebudowy, która wykorzystuje wiele tych samych sygnałów co rana. Już Harold Dvorak określił nowotwory mianem "ran, które się nie goją", wskazując na wspólne mechanizmy angiogenezy, zapalenia, remodelowania macierzy i napływu komórek progenitorowych. Jeśli zatem komórki mikrochimeryczne reagują na sygnały uszkodzenia, mogą zostać przyciągnięte również do mikrośrodowiska nowotworowego.

Zdolność korzystna w procesie gojenia może więc w innym kontekście zostać przechwycona przez guz. Autor książki zwraca uwagę na tę dwuznaczność, sugerując, że komórki mikrochimeryczne o potencjale angiogennym mogą w niektórych nowotworach uczestniczyć w budowie sieci naczyniowej. Literatura przedmiotu potwierdza niejednoznaczny charakter relacji między mikrochimeryzmem a nowotworami. Przegląd z 2025 roku poświęcony temu zagadnieniu podkreśla, że wyniki badań molekularnych i epidemiologicznych są sprzeczne, a wpływ komórek mikrochimerycznych na rozwój raka pozostaje nierozstrzygnięty. Wynika to prawdopodobnie z faktu, że komórki te mogą pełnić w obrębie guza różne role: fenotyp hematopoetyczny może wspierać odpowiedź przeciwnowotworową, komórki śródbłonkowe uczestniczyć w angiogenezie, populacje mezenchymalne modulować zrąb guza i sygnalizację parakrynną, natomiast komórki epithelialne mogą lokalizować się w tkankach nowotworowych bez jasnego znaczenia funkcjonalnego.

W literaturze wskazuje się zarówno na możliwe działanie ochronne, jak i potencjalne wspieranie progresji nowotworowej. Przykładem jest obserwacja, że w części badań krążące komórki mikrochimeryczne rzadziej wykrywano u kobiet z niektórymi nowotworami piersi czy tarczycy niż u osób zdrowych, co sugerowałoby efekt ochronny. Takiej zależności nie należy jednak pochopnie interpretować jako funkcji przeciwnowotworowej.

Mniejsza wykrywalność może być przyczyną lub skutkiem choroby, rezultatem zmian immunologicznych bądź efektem różnic metodologicznych. Dopiero badania longitudinalne mogłyby rozstrzygnąć, czy obecność określonych populacji mikrochimerycznych poprzedza mniejsze ryzyko nowotworu. Z perspektywy immunologicznej interesująca jest hipoteza graft-versus-tumor. Autor książki nawiązuje do sytuacji, w których genetycznie odmienne komórki mogłyby zwiększać nadzór immunologiczny i ułatwiać eliminację transformowanych komórek. Mechanizm ten jest dobrze znany w transplantologii hematopoetycznej (graft-versus-leukemia), lecz jego przeniesienie na grunt naturalnego mikrochimeryzmu wymaga ostrożności, gdyż liczebność populacji, fenotyp komórek i kontekst immunologiczny są tu zupełnie inne niż po przeszczepieniu szpiku.

Kluczowe jest to, że zarówno regeneracja, jak i nowotworzenie korzystają ze wspólnych zasobów biologicznych. Proliferacja, odporność na apoptozę, angiogeneza, migracja czy tłumienie lokalnej odpowiedzi immunologicznej są niezbędne w określonych etapach prawidłowej naprawy, ale ich niekontrolowane utrwalenie jest cechą nowotworów. Mikrochimeryczna komórka nie musi zatem zmieniać swojej "natury" z dobrej na złą; wystarczy, że trafi do innego systemu sygnałów. Perspektywa ta koresponduje z teorią niszy komórkowej.

Los komórki zależy nie tylko od jej wewnętrznego programu, ale i od sygnałów środowiskowych. Nisza obejmuje sąsiednie komórki, skład macierzy pozakomórkowej, stężenia tlenu, cytokiny, metabolity oraz siły mechaniczne. Komórka progenitorowa w niszy naprawczej może różnicować się lub wydzielać czynniki wspierające regenerację; ta sama komórka w mikrośrodowisku guza może zostać włączona w sieć sygnałów wspierających progresję. W tym kontekście autor książki stawia hipotezę o "wybudzaniu" komórek z długoletnich nisz przez czynniki takie jak infekcje, toksyny czy przewlekłe zapalenie. Należy jednak zaznaczyć, że szczegółowy mechanizm tego procesu nie jest w tekście wystarczająco udokumentowany, by przedstawiać go jako ustalony fakt.

Wielowymiarowość mikrochimeryzmu jako biologia warunkowa

Model ten jest zgodny z ogólną biologią nisz komórkowych: zmiana mikrośrodowiska może wpływać na aktywność, proliferację i fenotyp populacji komórek utrzymujących się w organizmie przez długi czas. Literatura potwierdza trwałość mikrochimeryzmu, jednak nie pozwala traktować konkretnych toksyn wymienionych przez autora książki jako uniwersalnych czynników aktywujących te komórki. Problem ten prowadzi naturalnie do biologii starzenia. Jeśli komórki mikrochimeryczne mogą przetrwać dziesięciolecia, ich środowisko ulega wraz z wiekiem głębokiej zmianie. Starzejące się tkanki cechują się innym składem macierzy, większym obciążeniem mutacyjnym, zmianami metabolicznymi, dysfunkcją mitochondrialną, przewlekłym niskopoziomowym stanem zapalnym oraz rosnącym udziałem komórek senescentnych. Komórka mikrochimeryczna obecna w organizmie trzydziestolatki funkcjonuje więc w zupełnie innym ekosystemie niż ta sama linia komórkowa kilkadziesiąt lat później. Koncepcja inflammaging, rozwijana w gerontologii, opisuje starzenie właśnie jako stan przewlekłej, niskiej aktywacji procesów zapalnych.

Taki krajobraz może hipotetycznie zmieniać relacje pomiędzy mikrochimerycznymi komórkami a gospodarzem. Populacje wcześniej tolerowane mogą zostać objęte innym nadzorem immunologicznym, a komórki o potencjale reparacyjnym mogą tracić zdolność do efektywnej odpowiedzi na uszkodzenie. Brakuje jednak wystarczających danych, by uznać mikrochimeryzm za ustalony czynnik biologicznego starzenia; najstarsze i nowsze przeglądy mówią raczej o potencjalnych konsekwencjach dla zdrowia i długowieczności niż o potwierdzonej roli mechanistycznej. Nie oznacza to jednak, że perspektywa starzenia jest marginalna. Wręcz przeciwnie – długotrwałość mikrochimerycznych populacji czyni ją konieczną. Jeśli komórki nabyte podczas ciąży w wieku dwudziestu kilku lat pozostają w organizmie kobiety po sześćdziesiątym czy siedemdziesiątym roku życia, ich biologiczny los trzeba rozpatrywać w skali dziesięcioleci. Mogą one ulegać własnym procesom starzenia komórkowego, akumulować uszkodzenia DNA, wejść w senescencję lub być eliminowane. Mogą również podlegać selekcji klonalnej. Odpowiedź na te pytania wymaga badań znacznie dłuższych niż typowe projekty kliniczne.

Mikrochimeryzm można zestawić z koncepcją clonal hematopoiesis of indeterminate potential, choć jedynie na poziomie analogii metodologicznej. W starzejącym się układzie krwiotwórczym określone klony komórkowe mogą zyskać przewagę proliferacyjną i zwiększać swój udział bez natychmiastowego pojawienia się nowotworu. Mikrochimeryzm również może obejmować

niewielkie klony utrzymujące się długo w organizmie. Nie oznacza to, że mechanizmy są tożsame, lecz wskazuje, iż przyszłe badania powinny analizować mikrochimeryzm dynamicznie: nie tylko jako obecność komórek, ale jako zmianę ich liczebności i klonalności wraz z wiekiem. Z podobnych powodów istotne jest pojęcie immunosenescencji. Starzenie zmienia liczbę i funkcję limfocytów T oraz komórek NK, modyfikuje repertuar receptorów i zdolność odpowiedzi na nowe antygeny. Jeśli tolerancja wobec mikrochimerycznych populacji jest aktywnie podtrzymywana przez układ odpornościowy, jej charakter może ulec zmianie w późniejszym wieku. Można więc hipotetycznie oczekiwać, że konsekwencje obecności tej samej populacji komórek będą inne przed menopauzą, inne po niej, a jeszcze inne w późnej starości.

Jest to istotna luka badawcza, którą autor książki dotyka jedynie pośrednio poprzez wątek długowieczności komórek. Płeć i historia reprodukcyjna muszą być traktowane jako zmienne biologiczne, a nie dodatki do analizy. Liczba ciąż, ich przebieg, utraty ciąż, wiek matki, czas od ostatniej ciąży, płeć potomstwa, relacje HLA oraz przebyte transfuzje mogą wpływać na skład mikrochimerycznych populacji. Badanie „kobiet po ciąży” jako jednorodnej kategorii może zatem ukrywać ogromną heterogeniczność biologiczną. Najnowsza literatura dotycząca naturalnie nabytego mikrochimeryzmu podkreśla znaczenie pytania „kiedy, co i gdzie”: czas, pochodzenie i lokalizacja komórek są równie ważne jak samo ich wykrycie. Podobny problem dotyczy dzieci, u których mikrochimeryzm maczyny występuje w rozwijającym się układzie odpornościowym. Nowszy przegląd z 2024 roku wskazuje, że konsekwencje maczynego mikrochimeryzmu dla autoimmunizacji potomstwa mogą różnić się zasadniczo od konsekwencji mikrochimeryzmu płodowego u matki, ponieważ układ odpornościowy dziecka dojrzewa w zupełnie innym kontekście biologicznym. To rozróżnienie chroni przed błędem traktowania wszystkich form mikrochimeryzmu jako jednego zjawiska medycznego. Pozwala to na przyjęcie modelu czterech wymiarów funkcjonalnych.

Pierwszym jest **pochodzenie** komórki: maczynne, płodowe, bliźniacze, poprzyszczepowe. Drugim jest **fenotyp**: hematopoetyczny, progenitorowy, mezenchymalny, śródbłonkowy, epithelialny lub inny. Trzecim jest **nisza tkankowa**, czyli narząd i lokalne środowisko molekularne. Czwartym jest **czas**, obejmujący moment transferu, długość persystencji i wiek gospodarza. Dopiero przecięcie tych czterech osi pozwala sensownie pytać o funkcję. Do tego należy dołączyć piąty wymiar – **stan systemowy organizmu**. Ciąża, infekcja, przewlekłe zapalenie, nowotwór, uraz, starzenie czy terapia immunosupresyjna zasadniczo zmieniają środowisko, w którym komórki funkcjonują. Mikrochimeryzm może być więc traktowany jako fenomen "conditional biology": jego konsekwencje ujawniają się dopiero w określonych konfiguracjach warunków.

Takie ujęcie tłumaczy, dlaczego literatura przez lata dostarczała pozornie sprzecznych wyników. Jeśli różne badania analizowały inne tkanki, odmienne okresy po ciąży, różne metody detekcji i grupy kliniczne, nie powinno dziwić, że ich wyniki nie są identyczne. Problem ten nie musi oznaczać, że jedna grupa badawcza miała rację, a druga się myliła – być może obserwowały one po prostu różne konfiguracje tego samego zjawiska.

Konieczność funkcjonalnej taksonomii zamiast dychotomii dobra i zła

To jeden z najważniejszych metodologicznych wniosków całego artykułu. Kategoria „mikrochimeryzm” może być zbyt szeroka, by sama w sobie stanowić zmienną medyczną. Podobnie jak mikrobiom nie jest jedną rzeczą, lecz zbiorem wielu ekosystemów mikrobiologicznych, tak mikrochimeryzm może obejmować różne populacje o odmiennym znaczeniu. Obecność komórki płodowej w prawidłowej tarczycy, komórki śródbłonkowej w guzie, matczynego limfocytu w organizmie dziecka czy progenitora w uszkodzonym sercu to biologicznie odmienne sytuacje, mimo że wszystkie można objąć jedną etykietą.

Właśnie dlatego najbardziej obiecującym kierunkiem badań nie jest dalsze pytanie o to, czy mikrochimeryzm jest „dobry” czy „zły”, lecz stworzenie jego funkcjonalnej taksonomii. Potrzebne są analizy, które przypiszą konkretne funkcje określonym subpopulacjom komórek w zależności od tkanki i etapu życia. Bez takiego rozdzielenia statystyczne korelacje będą nadal mieszać procesy regeneracyjne, immunologiczne i patologiczne. Kliniczna użyteczność mikrochimeryzmu zależeć będzie więc od tego, czy uda się przejść od detekcji do predykcji. Samo stwierdzenie obecności komórek nie stanowi jeszcze biomarkera; taki musi w sposób powtarzalny przewidywać określony stan lub wynik kliniczny z wystarczającą czułością i swoistością. Wyższy poziom reprezentuje biomarker predykcyjny, wskazujący odpowiedź na terapię. Dopiero wtedy mikrochimeryzm mógłby wejść do rutynowej diagnostyki, a w dalszej perspektywie – stać się narzędziem terapeutycznym.

Jeżeli określone populacje mikrochimeryczne okażą się rzeczywiście regeneracyjne, ich mechanizmy homingu, plastyczności i immunologicznej tolerancji mogą zainspirować medycynę regeneracyjną. Przegląd dotyczący naprawy tkanek i nowotworzenia wskazuje właśnie na taki potencjał translacyjny. Nie oznacza to jednak, że należy zwiększać mikrochimeryzm jako taki. Potencjalna terapia musiałaby wyizolować konkretne mechanizmy korzystne, oddzielając je od ryzyka immunologicznego i nowotworowego. Podobnie w onkologii mikrochimeryzm może stać się źródłem nowych celów terapeutycznych, o ile ustalone zostanie, które populacje wzmacniają odporność przeciwnowotworową, a które uczestniczą w angiogenezie lub tworzeniu zrębu.

Najnowszy przegląd z 2025 roku podkreśla jednak, że obecne dane nie pozwalają na prostą translację kliniczną właśnie z powodu dualności i sprzeczności obserwowanych efektów. W rezultacie mikrochimeryzm najlepiej traktować nie jako jednostkę chorobową, lecz jako dodatkową warstwę biologicznej zmienności człowieka. Może on modyfikować istniejące procesy zamiast samodzielnie je inicjować. W jednym organizmie ta warstwa może pozostawać klinicznie niema przez całe życie, w innym współuczestniczyć w naprawie tkanek, a w jeszcze innym stać się elementem patologicznej sieci immunologicznej lub nowotworowej. Tu powraca ewolucyjna teoria kompromisu: te same cechy, które umożliwiają komórkom mikrochimerycznym przetrwanie, migrację i plastyczność, mogą być źródłem zarówno korzyści, jak i ryzyka. Zdolność do przetrwania jest warunkiem naprawy, ale także długotrwałej obecności w patologicznej niszy. Zdolność do angiogenezy może wspomóc gojenie, lecz i wzrost guza. Immunologiczna tolerancja może ograniczać autoagresję, ale jednocześnie zmniejszać eliminację szkodliwych komórek.

Biologia nie dostarcza więc prostego moralnego podziału na funkcje dobre i złe; oferuje mechanizmy, których znaczenie zależy od systemu. Mikrochimeryzm pokazuje, że zdrowie nie jest stanem absolutnej biologicznej jednorodności. Zdrowy organizm może zawierać genetycznie odmienne komórki, mikroorganizmy, somatyczne mutanty i populacje o różnej historii rozwojowej. Zdrowie oznacza raczej zdolność do regulowania tej heterogeniczności w sposób utrzymujący homeostazę, funkcję i odporność na zaburzenia. Choroba pojawia się wtedy, gdy relacje między składnikami przekraczają progi stabilności.

Autor książki zmierza zatem od metafory „twierdzy” ku metaforze ekologicznej, choć naukowa rekonstrukcja tej idei musi być bardziej wymagająca niż zwykła pochwała współistnienia. Ekosystem biologiczny jest stabilny nie dlatego, że wszystkie jego elementy współpracują, lecz dlatego, że sieć konkurencji, współpracy, kontroli i sprzężeń zwrotnych mieści się w granicach umożliwiających trwanie całości. Tak samo należy rozumieć organizm: jako system zdolny do utrzymywania biologicznej różnorodności bez utraty organizacyjnej jedności. Najważniejszym rezultatem tej analizy nie jest ustalenie bilansu „korzyści i szkód”, lecz przejście od ontologii komórki do ekologii funkcji. Komórka mikrochimeryczna nie posiada jednej, stałej roli.

Metafory i paradygmaty w konstruowaniu wiedzy o mikrochimeryzmie

Znaczenie mikrochimeryzmu kształtuje się w relacji z tkanką, układem odpornościowym, historią organizmu i czasem. Ta warunkowość wyjaśnia, dlaczego ta sama kategoria biologiczna pojawia się w literaturze dotyczącej zdrowia, autoimmunizacji, regeneracji, nowotworów czy starzenia.

Wniosek ten pozwala na szerszą analizę: mikrochimeryzm należy osadzić w historii zmieniających się paradygmatów naukowych i języka, którym opisujemy „obcość”. Pozwoli to zbadać, dlaczego te same komórki były kolejno przedstawiane jako intruzy, pasożyci, sprawcy autoagresji, migranci, współmieszkańcy i wreszcie komórki naprawcze oraz w jaki sposób metafory wpływały na dobór pytań badawczych, interpretację wyników i społeczne rozumienie biologicznego „Ja”.

Nauka, metafora i władza nad granicami ciała: mikrochimeryzm w świetle socjologii wiedzy, antropologii, filozofii medycyny i teorii systemów. Zjawisko to jest szczególnie interesującym przedmiotem refleksji nie tylko dlatego, że komplikuje biologiczne pojęcie jednostki, lecz także dlatego, że odsłania sposób, w jaki nauka konstruuje własne kategorie poznawcze.

Autor książki trafnie ukazuje przejście od militarnego języka „inwazji”, „intruzów” i „przemytu komórkowego” ku terminologii „integracji”, „koabitacji” i „współistnienia”. Z perspektywy nauk społecznych zmiana ta nie jest jedynie kosmetyczną modyfikacją słownictwa. Metafory stanowią część infrastruktury poznawczej nauki: sugerują, które obiekty są problematyczne, jakie relacje uznaje się za przyczynowe i jakie pytania eksperymentalne mają sens. Mikrochimeryzm staje się zatem nie tylko faktem biologicznym, lecz doskonałym laboratorium socjologii wiedzy.

Klasyczna socjologia nauki Roberta K. Mertona koncentrowała się na instytucjonalnych normach działalności naukowej, takich jak uniwersalizm, komunizm wiedzy, bezinteresowność i zorganizowany sceptycyzm. W przypadku mikrochimeryzmu kluczowa staje się ta ostatnia norma. Wynik przeczący dominującemu paradygmatowi powinien być poddawany intensywnej krytyce, lecz sceptycyzm ten winien obejmować również sam paradygmat. Jeśli za oczywiste przyjmiemy, że organizm musi być genetycznie jednorodny, wykrycie odmiennego profilu łatwo uznać za zanieczyszczenie próbki. Zorganizowany sceptycyzm staje się epistemicznie produktywny dopiero wtedy, gdy dopuszcza możliwość, że to nie obserwacja jest błędna, lecz niewystarczający okazuje się schemat interpretacyjny.

Thomas Kuhn opisywał podobne sytuacje poprzez pojęcie anomalii. Paradygmat naukowy nie zostaje podważony przez pierwszą sprzeczną obserwację; początkowo anomalie interpretuje się w ramach istniejących kategorii. Dopiero kumulacja wyników niewygodnych dla dominującej teorii prowadzi do zmiany sposobu widzenia problemu. Historia mikrochimeryzmu wpisuje się w ten schemat: komórki płodowe obecne u matki rozumiano początkowo jako rzadki incydent patologiczny, następnie jako potencjalną przyczynę autoimmunizacji, a dopiero później jako element normalnej biologii ciąży. Autor książki rekonstruuje właśnie tę drogę od patologizacji ku „ekologizacji” zjawiska. Nie należy jednak zbyt szybko ogłaszać rewolucji kuhnowskiej – mikrochimeryzm nie unieważnił podstaw genetyki, immunologii ani samego pojęcia organizmu.

Zmienił raczej zakres obowiązywania niektórych uproszczonych założeń. Z punktu widzenia filozofii nauki bardziej adekwatna jest koncepcja korekty modelu niż jego całkowitego obalenia. Model „jeden organizm – jeden dominujący genom” pozostaje niezwykle skuteczny w praktyce, lecz okazuje się modelem idealizacyjnym. Mikrochimeryzm odsłania przypadki, w których ta idealizacja musi zostać uchylona. To istotna różnica: postęp naukowy często polega nie na odrzuceniu starego modelu, lecz na precyzyjnym określeniu jego warunków brzegowych (boundary conditions). Każdy model działa bowiem w określonym zakresie parametrów. Mechanika newtonowska nie jest „falsywa” dlatego, że przy ogromnych prędkościach konieczna staje się teoria względności; jest ona przybliżeniem o ściśle określonym zakresie stosowności.

Analogicznie genetyczna jednorodność organizmu może stanowić trafne przybliżenie w większości zastosowań klinicznych i sądowych, mimo że chimeryzm ujawnia wyjątki. Takie podejście chroni przed dwiema skrajnościami: konserwatywnym ignorowaniem anomalii oraz medialnym ogłaszaniem, że jedno zjawisko „obaliło całą biologię”. Filozofia nauki Imre Lakatosa dostarcza tu dodatkowych narzędzi. Można przyjąć, że genetyczny model jednostki należy do „twardego rdzenia” programu badawczego biologii molekularnej, podczas gdy założenie identyczności wszystkich komórek jest elementem pasa ochronnego hipotez pomocniczych. Odkrycie somatycznego mozaicyzmu czy mikrochimeryzmu nie wymusza porzucenia teorii dziedziczenia, lecz wymaga przebudowania pomocniczego obrazu organizmu. Jest to przykład progresywnej modyfikacji programu badawczego: teoria zachowuje moc wyjaśniającą, ale staje się subtelniejsza.

Inną perspektywę oferuje Ludwik Fleck i jego koncepcja stylu myślowego. Fakty naukowe nie jawią się badaczowi jako czyste dane, lecz są rozpoznawane w ramach wspólnoty dysponującej określonymi kategoriami i technikami. Mikrochimeryzm jest pod tym względem przypadkiem modelowym. Dopóki wspólnota oczekuje genetycznej homogeniczności, obca komórka może być klasyfikowana jako artefakt. Gdy styl myślowy zaczyna dopuszczać trwałą wieloliniowość, ta sama obserwacja staje się biologicznie znaczącym faktem. Nie jest to teza konstruktywistyczna, jakoby komórki były wytworem dyskursu; oznacza to jedynie, że znaczenie obserwacji zależy od aparatu pojęciowego obserwatora. Bruno Latour i przedstawiciele laboratory studies poszliby jeszcze dalej, zwracając uwagę na materialną infrastrukturę wytwarzania faktów.

Epistemologiczne i kulturowe uwarunkowania badania mikrochimeryzmu

Mikrochimeryzm staje się widzialny dzięki konkretnym metodom: cytogenetyce, FISH, PCR, analizie chromosomu Y, markerom HLA, sekwencjonowaniu czy technologiom single-cell. Każda z

tych technologii nie tylko wykrywa zjawisko, ale selektywnie uwidacznia jego określony aspekt. Wczesne wykorzystanie chromosomu Y jako markera sprawiło, że mikrochimeryzm ploidów męskich był szczególnie łatwy do badania, co jednocześnie systematycznie przesłoniło transfer komórek ploidów żeńskich.

Aparatura badawcza nigdy nie jest więc epistemicznie przezroczysta. Problem ten można opisać za pomocą koncepcji obserwacji obciążonej teorią (**theory-ladenness of observation**). Dane eksperymentalne nie są bowiem dowolne – sposób ich klasyfikacji zależy od przyjętej teorii. Gdy badacz poszukuje u kobiety chromosomu Y, konstruuje eksperyment wokół konkretnego rodzaju odmienności genetycznej. To, czego technika nie wykrywa, może przez pewien czas pozostać niewidoczne dla całej dziedziny. Właśnie dlatego rozwój metod opartych na polimorfizmach HLA, SNP i sekwencjonowaniu pozwolił rozszerzyć pojęcie mikrochimeryzmu poza relację "syn-matka".

Perspektywa feministycznych studiów nad nauką wnosi tutaj dodatkowy wymiar. Sandra Harding, Donna Haraway i Helen Longino wskazywały, że wiedza naukowa jest wytwarzana przez usytuowanych poznawczo badaczy, a kategorie uznawane za naturalne mogą nieświadomie reprodukcować kulturowe hierarchie. Nie oznacza to, że wyniki biologiczne są jedynie politycznymi opiniami, lecz że wybór problemów, metafor i modeli może być społecznie uwarunkowany. Autor książki zauważa, że wcześniejsze badania koncentrowały się przede wszystkim na męskich komórkach w organizmach kobiet, co sprzyjało narracji o "obcym" kolonizującym ciało kobiety.

Donna Haraway nazywała wiedzę "usytuowaną", odrzucając zarówno naiwny obiektywizm "widoku znikąd", jak i relatywizm. W odniesieniu do mikrochimeryzmu oznaczałoby to konieczność jawnego ujawniania warunków produkcji wiedzy: kto został przebadany, jakie markery zastosowano, które rodzaje ciąży uwzględniono, jakie tkanki analizowano i jakie kategorie kliniczne uznano za istotne. Taka transparentność nie osłabia nauki; przeciwnie – zwiększa jej intersubiektywną kontrolowalność.

Z tym zagadnieniem wiąże się koncepcja krytycznego pluralizmu Helen Longino. Według niej obiektywność nauki nie musi oznaczać całkowitej wolności pojedynczego badacza od wartości, lecz może wyłaniać się z instytucjonalnej możliwości krytyki różnorodnych perspektyw. Mikrochimeryzm szczególnie dobrze obrazuje wartość takiego podejścia. Immunolog dostrzeże w nim problem tolerancji, onkolog – kwestię mikrośrodowiska guza, biolog ewolucyjny – konflikt fitness, genetyk sądowy – komplikację identyfikacji, antropolog – problem granicy ciała, a socjolog wiedzy – przykład wytwarzania biologicznego "innego". Żadna z tych perspektyw nie wyczerpuje zjawiska. To właśnie interdyscyplinarność chroni przed imperializmem jednej teorii.

Redukcja mikrochimeryzmu wyłącznie do genetyki pomija funkcję immunologiczną, zaś redukcja do immunologii – ewolucję. Podejście oparte na filozofii relacyjnej może przeoczyć realne konflikty biologiczne, natomiast redukcja do dyskursu społecznego grozi zapomnieniem, że transfer komórek jest empirycznym faktem biologicznym, niezależnym od języka opisu. Wielowymiarowość zjawiska wymaga więc metodologicznego realizmu połączonego z epistemologicznym krytycyzmem. W tym miejscu wartościowa staje się antropologia Mary Douglas. W **Purity and Danger** ciało jest analizowane jako model szerszego porządku społecznego, a jego granice symbolizują granice systemów kulturowych. Douglas wskazywała, że społeczeństwa przypisują szczególne znaczenie temu, co przekracza granice, miesza kategorie i wymyka się łatwej klasyfikacji. Mikrochimeryzm jest niemal podręcznikowym przykładem takiego zjawiska: obca komórka znajduje się zarazem wewnątrz i poza organizmem; należy genealogicznie do innej osoby, lecz funkcjonalnie może zostać włączona do tkanki gospodarza. Z perspektywy Douglas problem "czystości biologicznej" nie jest więc wyłącznie kwestią naukową.

Kultura od dawna wykorzystuje ciało do wyznaczania symbolicznych granic między własnym a obcym, czystym a zanieczyszczonym, wewnętrznym a zewnętrznym. Odkrycie, że człowiek nosi komórki innych ludzi, może budzić dyskomfort właśnie dlatego, że narusza te klasyfikacje. To, co biologicznie zwyczajne, w sferze kulturowej może wydawać się anomalne. Prowadzi to do teorii abiektu Julii Kristej, choć należy ją stosować ostrożnie. Abiekt jest czymś, co zaburza granicę podmiotu i prowokuje reakcję odrzucenia, ponieważ nie daje się jednoznacznie zaklasyfikować jako "ja" lub "nie-ja". Komórki mikrochimeryczne mają dokładnie taką strukturę kategorialną: są biologicznie obce, a jednocześnie somatycznie wewnętrzne. Nie oznacza to, że sama biologia posiada psychologiczną strukturę abiektu, lecz że kulturowa reakcja na mikrochimeryzm może być analizowana przez tę kategorię.

Problem metafory choroby analizowała jeszcze bardziej bezpośrednio Susan Sontag. Jej krytyka pokazywała, że militarny język medycyny może przenosić na pacjenta moralne i społeczne wartościowania, zamieniając proces biologiczny w konflikt dobra ze złem. Sontag postulowała maksymalną odporność na metafory zaciemniające rzeczywistość kliniczną. Mikrochimeryzm jest pod tym względem szczególnie podatny na semantyczne nadużycia, gdyż określenia takie jak "inwazja", "kolonizacja" czy "nielegalny migrant" uruchamiają skojarzenia polityczne wykraczające daleko poza biologię. Militarne metafory immunologii mają długą historię: układ odpornościowy opisywano jako armię, patogen jako wroga, przeciwciała jako broń, a chorobę jako wojnę.

Od obcości ku integracji i biologicznej historii

Taki język jest heurystycznie niezwykle wydajny, ponieważ intuicyjnie porządkuje mechanizmy rozpoznania i eliminacji. Jego ograniczenia stają się jednak widoczne w przypadku tolerancji, mikrobioty, ciąży czy mikrochimeryzmu. Jeśli „obce” musi oznaczać „wroga”, każda trwała obecność genetycznie obcej komórki jawi się jako porażka systemu. Tymczasem immunologia pokazuje, że obcość i immunogenność nie są kategoriami tożsamymi. Thomas Pradeu rozwija ten problem systematycznie, argumentując, że klasyczna teoria self-non-self nie radzi sobie dobrze ani z normalną autoreaktywnością, ani z tolerancją wobec genetycznie obcych struktur, takich jak płód, symbionty czy mikrobiota. W późniejszych pracach proponuje rozumienie biologicznej indywidualności poprzez cztery wymiary: spójność, delimitację, unikalność i trwanie, które mogą występować stopniowo, a nie binarnie. Jest to niezwykle użyteczne w kontekście mikrochimeryzmu, gdyż pozwala zastąpić pytanie „czy organizm jest jednostką?” pytaniem „jakiego rodzaju i jakiego stopnia indywidualność utrzymuje?”.

Pradeu zwraca również uwagę, że immunologiczna indywidualność jest aktywnie podtrzymywana. Układ odpornościowy nie tylko eliminuje pewne elementy, ale także toleruje inne, wzmacniając spójność organizmu. Przesuwa to punkt ciężkości immunologii z teorii obrony w stronę teorii integracji. Mikrochimeryzm staje się w tym modelu szczególnie interesujący: genetycznie odmienna populacja może zostać funkcjonalnie włączona do systemu bez utraty własnej genealogicznej odrębności.

Inny model immunologiczny zaproponowała Polly Matzinger w teorii zagrożenia, danger theory. W tym ujęciu odpowiedź immunologiczna nie jest uruchamiana wyłącznie przez obcość, lecz w istotnej mierze przez sygnały uszkodzenia i niebezpieczeństwa. Choć teoria zagrożenia nie wyjaśnia wszystkich aspektów immunologii, jej znaczenie dla mikrochimeryzmu jest oczywiste. Genetycznie obca komórka może być tolerowana, jeśli nie pojawia się w kontekście sygnałów alarmowych, podczas gdy własna komórka – uszkodzona albo nowotworowa – może prowokować odpowiedź. Znika zatem proste równanie „obcy = niebezpieczny”. Z kolei continuity theory Pradeu przesuwając nacisk z kategorii obcości na zmianę ciągłości interakcji molekularnych. Układ odpornościowy może reagować wtedy, gdy określone relacje pomiędzy receptorami i antygenami zmieniają się gwałtownie lub przekraczają pewne progi. W takim modelu długotrwała, stabilna obecność mikrochimerycznej populacji może być tolerowana właśnie dlatego, że stała się elementem ciągłej historii immunologicznej organizmu. Jest to ujęcie znacznie subtelniejsze niż metafora „niewidzialności” komórek.

Równie ciekawą analogię daje trained immunity. Współczesna immunologia pokazuje, że nawet elementy odporności wrodzonej mogą wykazywać trwałe zmiany funkcjonalne wynikające z wcześniejszych ekspozycji. Pradeu i współautorzy argumentują, że immunologiczna pamięć jest zjawiskiem wielowymiarowym i stopniowalnym, a nie własnością jednej klasy komórek. Mikrochimeryzm można w tej perspektywie potraktować jako część immunologicznej historii organizmu: niekoniecznie „pamięć” w sensie ścisłym, lecz trwałą zmianę krajobrazu antygenowego i komórkowego po określonym wydarzeniu reprodukcyjnym. Nauki społeczne pozwalają do tej analizy dołączyć teorię pamięci społecznej Maurice'a Halbwachsa. Pamięć jednostki nie istnieje w całkowitej izolacji, lecz kształtuje się w ramach relacji społecznych i wspólnych struktur znaczenia. Mikrochimeryzm tworzy tu interesującą analogię biologiczną: organizm również posiada „historię”, której materialne ślady mogą pochodzić z wcześniejszych relacji. Analogia ta nie powinna być utożsamiana z mechanizmem, lecz pokazuje, że zarówno biologiczna, jak i społeczna tożsamość mogą być historyczne i relacyjne. Jeszcze inną perspektywę wnosi teoria systemów Niklasa Luhmanna.

Autonomia organizmu a różnica między odmiennością a patologią

System nie definiuje się poprzez materialną izolację, lecz przez operacyjną zdolność odróżniania siebie od środowiska. Jego granica nie oznacza zamknięcia przepływów, lecz selekcję tego, co system przetwarza zgodnie z własną logiką. Choć Luhmann pisał przede wszystkim o systemach społecznych, analogia do organizmu jest interesująca: biologiczne „Ja” można rozumieć jako system zachowujący autonomię poprzez selektywne regulowanie relacji z otoczeniem. Mikrochimeryczna komórka może zostać fizycznie włączona do organizmu, nie znosząc przy tym jego systemowej odrębności.

Podobne intuicje odnajdziemy w teorii autopoiesis Humberta Maturany i Francisco Vareli. Organizm żywy jest systemem zdolnym do ciągłego odtwarzania własnej organizacji, mimo że jego materia ulega wymianie. Granica organizmu stanowi produkt jego aktywności, a nie zewnętrznie narzuconą ścianę. Mikrochimeryzm dobrze pokazuje, dlaczego organizacyjna autonomia nie wymaga materialnej czystości. Ciało może przyjmować elementy z zewnątrz i nadal pozostawać autopoietycznym systemem, o ile potrafi podporządkować ich obecność własnej organizacji. Z perspektywy teorii złożoności problem ten można opisać jeszcze inaczej.

Systemy żywe cechuje emergencja, nieliniowość, sprzężenia zwrotne i odporność na perturbacje. Niewielka zmiana w jednej populacji komórek może mieć ogromne konsekwencje, jeśli zachodzi w

strategicznym punkcie sieci regulacyjnej, ale równie dobrze może nie mieć niemal żadnego znaczenia. Tłumaczy to, dlaczego sam odsetek komórek mikrochimerycznych nie wystarcza do oceny ich roli. W systemie złożonym liczy się pozycja w sieci, a nie tylko liczebność. Teoria sieci dostarcza tu dodatkowego języka.

Węzeł o małej liczebności może pełnić funkcję regulatora, jeśli posiada wysoką centralność funkcjonalną. W biologii analogią są rzadkie populacje komórek regulatorowych czy wyspecjalizowane komórki wydzielnicze. Dlatego niewielka liczba komórek mikrochimerycznych nie przesądza o ich nieistotności, podobnie jak ich obecność nie gwarantuje dużego wpływu. Funkcja zależy od topologii interakcji.

Georges Canguilhem wprowadza istotne rozróżnienie w kwestii pojęcia „normalności”. Jego filozofia medycyny sprzeciwiała się utożsamianiu zdrowia ze statystycznym przeciętnym stanem. Patologia nie jest jedynie liczbowym odchyleniem od normy, lecz zmianą sposobu, w jaki organizm funkcjonuje i adaptuje się do środowiska. Współczesne opracowania jego koncepcji podkreślają, że biologiczna osobliwość nie jest automatycznie chorobą; kluczowe znaczenie mają funkcja, cierpienie, ograniczenia oraz zdolność adaptacji. Mikrochimeryzm idealnie ilustruje tę zasadę. Genetyczna niejednorodność może być statystycznie nietypowa na poziomie konkretnej tkanki, lecz nie czyni jej z tego powodu patologiczną. Samo wykrycie „obcej” populacji nie stanowi diagnozy. Jeśli organizm utrzymuje funkcjonalną homeostazę, nie ma podstaw, by odmienność biologiczną utożsamiać z chorobą. Canguilhemowska norma biologiczna ma charakter relacyjny: zdrowie oznacza zdolność ustanawiania nowych norm w zmieniających się warunkach. Jest to kluczowe, gdyż współczesna medycyna coraz częściej dysponuje technologiami pozwalającymi wykrywać mikroskopijne anomalie. Im większa czułość diagnostyczna, tym bardziej potrzebujemy teorii odróżniającej różnicę od patologii. Mikrochimeryzm może stać się wzorcowym przykładem tego problemu: technologia ujawnia obecność rzadkiej populacji komórek, ale kliniczne znaczenie zależy od funkcji, a nie od samego odstępstwa od homogeniczności.

Michel Foucault pozwala spojrzeć na ten problem z perspektywy medycznego spojrzenia i biowładzy. Nowoczesna medycyna nie tylko leczy ciało, lecz także klasyfikuje, mierzy, normalizuje i produkuje kategorie populacyjne. W przypadku mikrochimeryzmu pojawia się pytanie, co stanie się, gdy niezwykle czułe technologie zaczną klasyfikować ludzi według składu mikrochimerycznego, historii ciąży, liczby odmiennych populacji czy profili HLA. Wiedza biologiczna może wówczas przekształcić się w system administracyjnego zarządzania ryzykiem. Nie trzeba przyjmować całej Foucauldiańskiej teorii władzy, aby dostrzec realność tego problemu.

Społeczne i etyczne konsekwencje klasyfikacji biologicznej

Historia medycyny dowodzi, że nowe biomarkery szybko przenikają z laboratoriów do systemów ubezpieczeń, oceny ryzyka i stratyfikacji klinicznej. Jeśli mikrochimeryzm stanie się kiedykolwiek predykcyjnym markerem autoimmunizacji, nowotworów czy powikłań ciążowych, jego zastosowanie wyjdzie poza wymiar medyczny, nabierając charakteru społecznego.

Pojawią się wówczas pytania o prywatność, dostęp do danych, dyskryminację oraz granice uprawnionego profilowania biologicznego. W tym miejscu biopolityka spotyka się z bioetyką. Wiedza biologiczna o człowieku może zwiększać skuteczność zapobiegania chorobom, ale jednocześnie wzmacnia zdolność instytucji do klasyfikowania ludzi według cech organicznych. To klasyczne napięcie między korzyścią kliniczną a ryzykiem redukcji osoby do zestawu wskaźników. Mikrochimeryzm, ponieważ może zdradzać historię reprodukcyjną i relacje biologiczne, jest rodzajem informacji szczególnie delikatnej.

Socjologia ryzyka Ulricha Becka pozwala zrozumieć, jak wiedza biomedyczna generuje nowe kategorie niepewności. W społeczeństwie ryzyka nie chodzi wyłącznie o istniejące jednostki chorobowe, lecz o zarządzanie prawdopodobieństwem przyszłych szkód. Jeśli mikrochimeryzm zostanie skorelowany z określonymi schorzeniami, zdrowy człowiek może stać się „osobą ryzyka” jeszcze przed wystąpieniem objawów. Taki proces może prowadzić do medykalizacji biologicznej różnorodności. Peter Conrad opisywał medykalizację jako proces, w którym coraz więcej obszarów ludzkiego życia zostaje zinterpretowanych przez język medyczny.

Mikrochimeryzm stwarza tu szczególne zagrożenie. Naturalny efekt ciąży mógłby zostać w przyszłości sklasyfikowany jako parametr zdrowotny wymagający stałego monitorowania. Jeżeli wartość predykcyjna takich testów okaże się niewielka, medykalizacja przyniesie więcej lęku i niepotrzebnych interwencji niż realnych korzyści. Problem ten łączy się z teorią etykietowania: Howard Becker i Erving Goffman pokazywali, że społeczne znaczenie danej kategorii zmienia sposób postrzegania osoby. Wyobraźmy sobie kliniczne określenie „wysoki mikrochimeryzm” lub „nietypowy microchiome”. Sama nazwa może zacząć funkcjonować jako etykieta patologiczna, nawet jeśli biologicznie opisuje wariant normy. Dlatego język diagnostyczny musi być budowany z najwyższą ostrożnością.

Pierre Bourdieu pozwala spojrzeć na to szerzej: kategorie naukowe dysponują symboliczną władzą, gdyż są legitymizowane przez instytucje posiadające autorytet ekspercki. To, co zostanie nazwane „normalnym”, „podwyższonym” czy „ryzykownym”, wpływa na praktykę medyczną, decyduje

ubezpiezcicieli i sposób, w jaki człowiek rozumie własne ciało. Mikrochimeryzm pokazuje zatem, że klasyfikacja biologiczna jest jednocześnie aktem poznawczym i społecznym. Nie oznacza to, że nauka powinna unikać kategoryzowania – bez niego nie istnieje diagnostyka. Chodzi raczej o świadomość konsekwencji wykraczających poza laboratorium. Ian Hacking opisywał w naukach społecznych „looping effects” – sytuacje, w których klasyfikacja ludzi wpływa na ich zachowanie, co z kolei zmienia samą kategorię. W przypadku mikrochimeryzmu efekt zwrotny nie musi być biologiczny; może jednak zmienić praktyki kliniczne, decyzje reprodukcyjne i interpretację tożsamości.

Antropologia medyczna Arthura Kleinmana wprowadza rozróżnienie między **disease**, **illness** a **sickness**. **Disease** odnosi się do biomedycznej patologii, **illness** do subiektywnego doświadczenia chorowania, a **sickness** do społecznej roli przypisanej choremu. Mikrochimeryzm obrazuje, dlaczego poziom biologiczny nie może być utożsamiany z doświadczeniem jednostki. Można posiadać mikrochimeryczne komórki, nie doświadczać choroby, nie mieć żadnej niepełnosprawności i nie pełnić społecznej roli pacjenta. Biologiczna odmienność nie tworzy automatycznie stanu chorobowego.

Współczesna medycyna narracyjna Rity Charon wskazuje na potrzebę zrozumienia, jak pacjent włącza informację biologiczną w historię swojego życia. Dla kobiety po utracie ciąży wiadomość o obecności komórek płodowych w organizmie może mieć zupełnie inny sens niż dla immunologa analizującego marker. To samo zjawisko brzmi inaczej w narracji klinicznej, rodzinnej, religijnej czy laboratoryjnej. Nauka nie powinna rezygnować z obiektywnego opisu, lecz musi odróżniać mechanizm od znaczenia. Tutaj dochodzimy do hermeneutyki medycznej: Hans-Georg Gadamer zauważał, że zdrowie najpełniej ujawnia się wtedy, gdy ciało nie jest przedmiotem refleksji, lecz umożliwia swobodne uczestniczenie w świecie. Mikrochimeryzm wpisuje się w tę intuicję – miliony ludzi mogą posiadać takie komórki, nigdy o tym nie wiedząc. Biologiczna złożoność nie musi stać się doświadczeniem choroby.

Socjologia ciała Bryana Turnera podkreśla natomiast, że ciało jest jednocześnie biologiczną rzeczywistością i przedmiotem społecznej regulacji. Granice cielesne mają znaczenie medyczne, prawne, religijne i polityczne. Mikrochimeryzm komplikuje te wymiary, ponieważ wskazuje, że granica komórkowa pomiędzy dwiema osobami może być mniej szczelna niż granica prawna czy społeczna. Jest to wyraźny dowód na to, dlaczego kategorie biologicznych nie wolno mechanicznie przenosić do prawa.

Erving Goffman pozwala dodatkowo zwrócić uwagę na problem stygmatu. Jeśli cechy biologiczne staną się społecznie widoczne, mogą posłużyć jako podstawa przypisywania tożsamości. Historia medycyny zna liczne przykłady klasyfikacji prowadzących do stygmatyzacji. Choć mikrochimeryzm

obecnie nie ma takiego statusu, rozwój diagnostyki powinien od początku uwzględniać tę możliwość.

Mikrochimeryzm jako dynamiczna norma biologiczna

Warto tu przywołać medyczną teorię normalności Canguilhema. Organizm jest normatywny w sensie biologicznym: ustanawia własne sposoby funkcjonowania w odpowiedzi na środowisko. Zdrowie definiuje on jako zdolnością do tworzenia nowych norm, podczas gdy patologia jest ich zawężeniem. Mikrochimeryzm wpisuje się w tę koncepcję, pokazując, że organizm potrafi włączyć pewną heterogeniczność do własnej normy funkcjonowania. „Obce” komórki mogą przestać być zaburzeniem i stać się elementem stabilnego stanu systemu.

Tę samą intuicję można przełożyć na teorię homeostazy i allostazy. Walter Cannon rozumiał homeostazę jako zdolność utrzymywania względnie stałego środowiska wewnętrznego, natomiast późniejsze pojęcie allostazy podkreśliło, że stabilność osiąga się właśnie poprzez zmianę. Organizm nie zachowuje zdrowia przez utrzymywanie każdej zmiennej na identycznym poziomie, lecz dzięki dynamicznemu dostosowaniu do obciążeń. Mikrochimeryzm można zatem interpretować allostatycznie: jego pojawienie się zmienia skład komórkowy, a system immunologiczny i tkankowy ustanawia nową stabilność.

Prowadzi to do pojęcia odporności systemowej – resilience. W ekologii, psychologii i medycynie oznacza ona zdolność systemu do absorbowania zakłóceń bez utraty podstawowej organizacji. Mikrochimeryzm jest naturalnym testem biologicznej resilience; organizm przyjmuje genetycznie odmienne komórki, zachowując przy tym spójność.

W określonych warunkach nowa populacja może nawet zwiększać zdolność naprawczą systemu, choć w innych przekroczenie progu tolerancji może prowadzić do patologii. Złożoność tę opisuje teoria stanów stabilnych i przejść fazowych. Układ biologiczny potrafi przez długi czas pozostawać w stanie stabilnym mimo zmian składu, jednak po przekroczeniu określonego progu drobna perturbacja może przesunąć go do nowego atraktora – na przykład w stronę przewlekłego zapalenia.

Od korelacji do mechanistycznego modelu przyczynowości

Taki model może okazać się niezwykle interesujący dla przyszłych badań nad rolą mikrochimeryzmu w autoimmunizacji. Komórki nie musiałyby w takim ujęciu samodzielnie wywoływać choroby; mogłyby jedynie zmieniać pozycję systemu względem krytycznego progu. Ma to kluczowe znaczenie dla epidemiologii przyczynowości. Model Bradforda Hilla, choć często stosowany w sposób uproszczony, przypomina, że związek przyczynowy ocenia się poprzez zespół przesłanek: siłę i powtarzalność związku, czasowość, gradient biologiczny, plausibility mechanistyczną, spójność z aktualną wiedzą oraz dane eksperymentalne. W badaniach nad mikrochimeryzmem wiele publikacji dostarcza korelacji, jednak często brakuje w nich jednoznacznej czasowości i opisu mechanizmu. Właśnie dlatego należy unikać sformułowań typu „mikrochimeryzm powoduje chorobę X” w sytuacjach, gdy literatura wskazuje jedynie na asocjację.

Nowoczesna epidemiologia korzysta z bardziej zaawansowanych modeli przyczynowych Judei Pearla oraz kontrfaktycznej tradycji Rubina. Pytanie nie brzmi wówczas: „czy osoby z mikrochimeryzmem częściej chorują?”, lecz: „co stałoby się z ryzykiem tej samej osoby, gdyby przy wszystkich pozostałych warunkach mikrochimeryzm był inny?”. Ponieważ takiego stanu kontrfaktycznego nie można zaobserwować bezpośrednio, konieczne są projekty eksperymentalne, naturalne eksperymenty lub zaawansowane modele przyczynowe. Obnaża to ogromną przepaść, jaka dzieli korelację od pełnej etiologii. Podejście autora książki, przedstawiające mikrochimeryzm jako potencjalnie zarówno regeneracyjny, jak i patologiczny, jest naukowo płodny właśnie dlatego, że nie prowadzi do jednej, zamkniętej odpowiedzi. Należy jednak przekształcić tę ambiwalencję w konkretny program badawczy: identyfikować moderatory, mediatory i warunki brzegowe.

W języku nauk społecznych efekt taki określilibyśmy jako kontekstowy i heterogeniczny. Można tutaj zastosować teorię mechanizmów społecznych w ujęciu Hedströma i Swedberga: zamiast pytać wyłącznie o korelację między zmiennymi, należy rekonstruować mechanizm generujący wynik. W biologii analogia ta jest bardzo bliska. Sam związek między mikrochimeryzmem a chorobą pozostaje mało informacyjny bez wiedzy o tym, czy pośredniczą w nim komórki T, cytokiny, fibroblasty, angiogeneza, homing progenitorów czy tolerancja HLA. Taka mechanistyczna metodologia pozwala także uniknąć biologicznego esencjalizmu. Mikrochimeryczne komórki nie posiadają bowiem jednej „istoty” – ich znaczenie wyłania się z sieci oddziaływań.

Jest to wspólny mianownik współczesnej biologii systemowej, socjologii relacyjnej i teorii sieci. W każdej z tych tradycji jednostka analizy przestaje być izolowanym obiektem, a staje się węzłem

powiązań. Relacyjna socjologia Mustafy Emirbayera zakłada bowiem, że właściwości podmiotów są w znacznej mierze konstytuowane przez relacje, w których uczestniczą.

Relacyjny charakter biologii i konstrukcja znaczeń

Choć twierdzenia tego nie można przenosić dosłownie na komórki, analogia ta okazuje się produktywna. Komórka mikrochimeryczna może być neutralna w jednym środowisku i funkcjonalnie aktywna w innym; jej właściwości biologiczne są realne, lecz ich konsekwencje ujawniają się relacyjnie. Z kolei teoria aktora-sieci Latoura rozszerza pojęcie sprawczości na materialne elementy sieci. W tym ujęciu komórka mikrochimeryczna, marker PCR, protokół laboratoryjny, biegły oraz system prawny wspólnie uczestniczą w produkcji konkretnego faktu sądowego. Nie oznacza to, że wszystkie te elementy „działają” w ten sam sposób, lecz że wynik stwierdzający, iż profil DNA należy do osoby X, jest efektem całego łańcucha translacji od biologii do prawa. Perspektywa ta ma kluczowe znaczenie dla analizy medycyny sądowej: dowód DNA nie jest samym genomem, lecz procedurą obejmującą pobranie próbki, jej zabezpieczenie, ekstrakcję, amplifikację, interpretację, modele statystyczne oraz język opinii biegłego.

Chimeryzm nie tyle "psuje DNA", ile wprowadza dodatkowy możliwy element do tej sieci interpretacyjnej. W tym punkcie nauki społeczne i medyczne zbiegają się w jednej zasadzie epistemologicznej: nie wolno utożsamiać elementu z systemem ani pomiaru ze znaczeniem. Komórka nie jest osobą, biomarker nie jest chorobą, profil nie jest tożsamością, korelacja nie jest przyczyną, a metafora nie jest mechanizmem. To właśnie takie rozróżnienie pozwala spojrzeć na mikrochimeryzm przez pryzmat teorii konstruktów społecznych bez popadania w relatywizm. Sam transfer komórek pozostaje faktem biologicznym.

Natomiast kategorie takie jak „intruz”, „gość”, „dar”, „ślad dziecka”, „zagrożenie”, „zasób terapeutyczny” czy „element Ja” są konstrukcjami interpretacyjnymi. Mogą być w różnym stopniu użyteczne, lecz żadna z nich nie stanowi prostego odbicia natury. Najbardziej dojrzała naukowo postawa polega zatem na pluralizmie kontrolowanym. W biologii potrzebujemy modelu mechanistycznego, w medycynie – klinicznego, w filozofii – modelu indywidualności, w socjologii – produkcji kategorii, w antropologii – kulturowego znaczenia granic, a w prawie – modelu dowodowego i normatywnego. Nie chodzi o ich wymieszanie, lecz o analizę punktów styku. Mikrochimeryzm ujawnia szczególnie wyraźnie, że pojęcie „Ja” nie ma wyłącznie wymiaru biologicznego. Biologia może określić genealogiczne pochodzenie komórki, immunologia jej relacje z gospodarzem, neurobiologia potencjalną integrację z tkanką, a filozofia biologii stopień

organizacyjnej indywidualności. Psychologia analizuje subiektywną tożsamość, socjologia tożsamość relacyjną i instytucjonalną, zaś prawo definiuje podmiotowość poprzez normy.

Indywidualność jako dynamiczna organizacja relacyjności

Próba sprowadzenia wszystkich tych poziomów do jednego profilu DNA byłaby klasycznym błędem redukcjonistycznym. Takie podejście współgra z twierdzeniem Pradeu, że indywidualność biologiczna zależy od pytania badawczego i może przejawiać się stopniowo, według kryteriów spójności, delimitacji, unikalności i trwałości. Mikrochimeryzm nie rozwiązuje problemu indywidualności raz na zawsze; pokazuje raczej, że odpowiedź na to pytanie musi być wielokryterialna. Można w tym miejscu sformułować jeszcze bardziej ogólną tezę: biologiczna indywidualność nie jest przeciwieństwem relacyjności, lecz jej szczególną organizacją. Człowiek pozostaje jednym organizmem nie dlatego, że nie zawiera elementów pochodzących od innych, lecz dlatego, że potrafi utrzymywać względnie spójną strukturę pomimo tych relacji. Podobnie rzecz ma się ze społeczeństwem: podmiot nie traci indywidualności przez to, że jego język, wartości czy kompetencje mają charakter społeczny. Relacyjność jest warunkiem rozwoju indywidualności, a nie jej negacją.

Biologiczny problem mikrochimeryzmu zbliża się tutaj do sporu między indywidualizmem a holizmem w naukach społecznych. Metodologiczny indywidualizm zakłada wyjaśnianie zjawisk społecznych poprzez działania jednostek; holizm natomiast kładzie nacisk na struktury, które te jednostki przekraczają. Biologia mikrochimeryzmu sugeruje analogicznie, że nie wystarcza ani skrajny redukcjonizm komórkowy, ani skrajny holizm organiczny. Organizm jest emergentną całością, choć jego działanie zależy od konkretnych populacji komórkowych. Wyjaśnienie musi zatem krążyć między tymi poziomami.

W tym tkwi sens teorii emergencji: właściwości całości są zakorzenione w częściach, lecz nie dają się opisać wyłącznie jako ich prosta suma. Mikrochimeryczna komórka może być niezbędnym elementem określonego mechanizmu, ale jej znaczenie wynika ze struktury całego systemu. „Regeneracyjność” nie istnieje w izolowanej komórce, podobnie jak „choroba autoimmunologiczna” nie istnieje w pojedynczym limfocycie. Wszystkie te perspektywy prowadzą do jednego centralnego wniosku: mikrochimeryzm jest nie tylko przedmiotem biologii, lecz także testem jakości naszych kategorii poznawczych. Zmusza immunologię do dopracowania pojęcia self, medycynę do odróżnienia wariantu biologicznego od patologii, epidemiologię do rygorystycznego myślenia przyczynowego, filozofię do rewizji pojęcia jednostki, antropologię do namysłu nad granicami ciała,

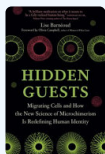
socjologię wiedzy do analizy metafor i instytucjonalnej produkcji faktów, a bioetykę do ochrony przed pochopnym przechodzeniem od biologii do normy. Co istotne, żadna z tych dyscyplin nie otrzymuje dzięki mikrochimeryzmowi prostego potwierdzenia własnych teorii. Relacyjność nie eliminuje granic. Heterogeniczność nie znosi indywidualności. Tolerancja nie wyklucza konfliktu. Naturalność nie oznacza zdrowia. Obcość nie oznacza patologii. Statystyczna rzadkość nie oznacza klinicznej nieistotności. Obecność nie jest funkcją, a funkcja nie przesądza o adaptacyjnej genezie.

Właśnie ta wielowymiarowość czyni mikrochimeryzm naukowo doniosłym. Nie chodzi o to, by wygłosić efektowną tezę, że „człowiek nie jest jednostką”, lecz by zbudować znacznie bardziej wymagający model jednostki: organizmu o dynamicznych granicach, historycznej strukturze, częściowo relacyjnym składzie, zdolnego do regulowania heterogeniczności i zachowywania względnej ciągłości mimo nieustannej wymiany. Kolejny krok powinien prowadzić od socjologii i filozofii nauki ku antropologii osoby i teorii tożsamości, zestawiając mikrochimeryzm z koncepcjami Locka, Parfita, Ricoeura, Meada, Goffmana oraz współczesnej filozofii umysłu. Pozwoli to rozdzielić tożsamość biologiczną, osobową, narracyjną, społeczną i prawną oraz wykazać, dlaczego odkrycie wielości komórkowej nie prowadzi automatycznie do wielości osoby, lecz zmusza do głębszego namysłu nad tym, czym właściwie jest trwałość ludzkiego „Ja”.

Ostatecznie odkrycie wielości komórkowej wewnątrz jednego ciała nie musi prowadzić do rozpadu pojęcia osoby, lecz zmusza nas do przededefiniowania trwałości ludzkiego „Ja”. Czy jesteśmy zatem zamkniętymi monolitami, czy raczej biologicznymi archiwami relacji, w których granica między mną a innym jest bardziej przepuszczalna, niż chcielibyśmy wierzyć? To pytanie przesuwą punkt ciężkości z biologicznej czystości na zdolność organizmu do bycia domem dla obcych, nie przestając przy tym być sobą.

Inspiracje

[1]

"Hidden Guests Migrating cells and how the new science of microchimerism is redefining human identity" Lise Barneoud

Greystone Books | ISBN: 9781778402661

Lise Barnéoud jest francuską dziennikarką naukową i autorką literatury faktu, specjalizującą się w biologii, medycynie i zdrowiu środowiskowym. Z wykształcenia w dziedzinie nauk biologicznych, od ponad dwóch dekad zajmuje się relacjonowaniem medycyny klinicznej, polityki zdrowia publicznego i nowatorskich badań biologicznych. Jako niezależna dziennikarka śledcza, jej prace regularnie ukazywały się w najważniejszych francuskich i międzynarodowych czasopismach, takich jak „Le Monde”, „Mediapart”, „Science & Vie” i „New Scientist”, a także pisała dla telewizji dokumenty. Jest powszechnie ceniona za przekładanie złożonych kontrowersji biomedycznych i nowatorskich koncepcji na przystępną prozę dla publiczności. W uznaniu jej zasług w 2008 roku zdobyła nagrodę Prix Varenne, a w 2017 roku została uznana za Francuską Pisarkę Naukową Roku, otrzymując nominację do tytułu Europejskiej Pisarki Naukowej Roku. Jej opublikowane monografie poruszają takie tematy, jak debaty na temat szczepień, ekologia mikroorganizmów i mikrochimerizm.

Lise Barnéoud is a French science journalist and non-fiction author specializing in biology, medicine, and environmental health. Educated in the biological sciences, she has spent more than two decades reporting on clinical medicine, public health policy, and cutting-edge biological research. As a freelance investigative reporter, her work has regularly appeared in major French and international periodicals, including Le Monde, Mediapart, Science & Vie, and New Scientist, alongside writing for television documentaries. She is widely acclaimed for translating complex biomedical controversies and novel concepts into accessible prose for the public. In recognition of her reporting, she won the Prix Varenne in 2008 and was named French Science Writer of the Year in 2017, earning a nomination for European Science Writer of the Year. Her published monographs examine topics such as vaccination debates, microbial ecology, and microchimerism.

Literatura uzupełniająca

Książki

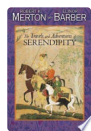
Książki autorów przywoływanych i literatura pokrewna:

[1] "The sociology of science"

Robert K. Merton

University of Chicago Press | ISBN: 9780226520926

[2] "The Travels and Adventures of Serendipity"

Robert K. Merton

Princeton University Press | ISBN: 9780691117546

[3] "Social Theory and Social Structure"

Robert K. Merton

Simon and Schuster | ISBN: 9780029211304

[4] "Yahoo! - A case study about brand valuation"

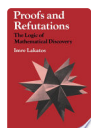
Leonie Matzick, Katrin Küsters, Torsten Krall, Thomas Kuhn, Gerhard Schumacher
2008 | GRIN Verlag | ISBN: 9783640165308

[5] "For and Against Method"

Imre Lakatos

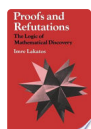
1999 | University of Chicago Press | ISBN: 9780226467757

[6] "Proofs and refutations: the logic of mathematical discovery"

Imre Lakatos

Cambridge University Press | ISBN: 9781107268104

[7] "Proofs and Refutations"

Imre Lakatos

1976 | Cambridge University Press | ISBN: 9780521290388

[8] "La Science en action"

Bruno Latour

Harvard University Press | ISBN: 9780674792913

[9] "Pandora's hope: essays on the reality of science studies"

Bruno Latour

Harvard University Press | ISBN: 9780674653351

[10] "Science in action: How to follow scientists and engineers through society"

Bruno Latour

[11] "Decentering the Center: Philosophy for a Multicultural, Postcolonial, and Feminist World"

Sandra Harding

Indiana University Press | ISBN: 9780253213846

[12] "Whose science? Whose knowledge?: thinking from women's lives"

Sandra Harding

Cornell University Press | ISBN: 9780801497469

[13] "Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology, and Philosophy of Science"

Sandra Harding

Springer Science & Business Media | ISBN: 9789401001014

[14] "Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature"

Donna Haraway

Routledge | ISBN: 9781135964764

[15] "Science as Social Knowledge: Values and Objectivity in Scientific Inquiry"

Helen Longino

Princeton University Press | ISBN: 9780691209753

[16] "Purity and Danger"

Mary Douglas

Psychology Press | ISBN: 9780415289955

[17] "A Very Personal Method"

Mary Douglas

SAGE Publications Limited | ISBN: 9781446254691

[18] "Cultures and Crises"

Mary Douglas

SAGE Publications Limited | ISBN: 9781446254677

[19] "In America"

Susan Sontag

ISBN: 9780605023765

[20] "The Benefactor"

Susan Sontag

Macmillan + ORM | ISBN: 9781466853539

[21] "Philosophie de la biologie"

Thomas Pradeu

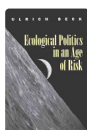
EPFL Press | ISBN: 9782880749262

[22] "Risk Society"

Ulrich Beck

1992 | SAGE | ISBN: 9781446223420

[23] "Ecological Politics in an Age of Risk"

Ulrich Beck

Wiley-Blackwell | ISBN: 9780745607634

[24] "Cosmopolitan Vision"

Ulrich Beck

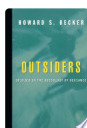
2006 | Polity | ISBN: 9780745633985

[25] "Deviance and Medicalization, from Badness to Sickness"

Peter Conrad, Joseph W. Schneider

1980

[26] "Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance"

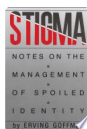
Howard Becker

Simon and Schuster | ISBN: 9781439136362

[27] "Behavior in Public Places: Notes on the Social Organization of Gatherings"

Erving Goffman

Greenwood Publishing Group | ISBN: 9780313223907

[28] "Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity"

Erving Goffman

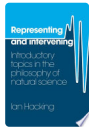
Simon and Schuster | ISBN: 9781439188330

[29] "The Social Construction of What?"

Ian Hacking

2000 | Harvard University Press | ISBN: 9780674254275

[30] "Representing and Intervening: Introductory Topics in the Philosophy of Natural Science"

Ian Hacking

Cambridge University Press | ISBN: 9781107268159

[31] "Social Origins of Distress and Disease"

Arthur Kleinman

1986 | ISBN: 9780300035414

[32] "Truth and Method"

Hans-Georg Gadamer

1989 | Burns & Oates

[33] "The Enigma of Health"

Hans-Georg Gadamer

1996 | Stanford University Press | ISBN: 9780804726924

[34] "The Idea of the Good in Platonic-Aristotelian Philosophy"

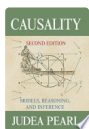
Hans-Georg Gadamer

Yale University Press | ISBN: 9780300041149

[35] "Organization for Physiological Homeostasis"

Walter Bradford Cannon

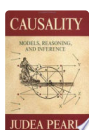
1929

[36] "Causality"

Judea Pearl

Cambridge University Press | ISBN: 9780521895606

[37] "Causality: Models, Reasoning and Inference"

Judea Pearl

Cambridge University Press | ISBN: 9780521773621

[38] "A new concept of Microchimerism and its Important Role in Autoimmune Diseases, Cancer, Wound healing, etc"

Dr. Hakim Saboowala

2020 | Dr.Hakim Saboowala

Artykuły naukowe

Prace autorów przywoływanych w tekście:

[1] "Biochemical and genetic interaction between the fragile X mental retardation protein and the microRNA pathway"

Peng Jin, Daniela C. Zarnescu, Stephanie Ceman, Mika Nakamoto, Julie Mowrey, David Lee Nelson
2004 | Nature Neuroscience | DOI: 10.1038/nn1174

[Źródło](#)

[2] "Alu polymerase chain reaction: a method for rapid isolation of human-specific sequences from complex DNA sources."

David Lee Nelson, Susan A. Ledbetter, Laura Corbo, M F Victoria, Ramiro Ramírez-Solis
1989 | Proceedings of the National Academy of Sciences | DOI: 10.1073/pnas.86.17.6686

[Źródło](#)

[3] "A mutation in human CMP-sialic acid hydroxylase occurred after the Homo-Pan divergence"

Hsun-Hua Chou, Hiromu Takematsu, Sandra L. Diaz, Jane C. Iber, Elizabeth Nickerson, David Lee Nelson
1998 | Proceedings of the National Academy of Sciences | DOI: 10.1073/pnas.95.20.11751

[Źródło](#)

[4] "Deletion of FMR1 in Purkinje Cells Enhances Parallel Fiber LTD, Enlarges Spines, and Attenuates Cerebellar Eyelid Conditioning in Fragile X Syndrome"

Sebastiaan K. E. Koekkoek, Kazuhiko Yamaguchi, Bogdan A. Milojkovic, Bjorn R. Dortland, Tom J. H. Ruigrok, David Lee Nelson
2005 | Neuron | DOI: 10.1016/j.neuron.2005.07.005

[Źródło](#)

[5] "Primary T-cell immunodeficiency with immunodysregulation caused by autosomal recessive LCK deficiency"

Fabian H. Hauck, Clotilde Randriamampita, Emmanuel Martin, Stéphane Gérard, Nathalie Lambert
2012 | Journal of Allergy and Clinical Immunology | DOI: 10.1016/j.jaci.2012.07.029

[Źródło](#)

[6] "The when, what, and where of naturally-acquired microchimerism"

J. Lee Nelson, Nathalie C. Lambert
2025 | Seminars in Immunopathology | DOI: 10.1007/s00281-024-01029-2

[Źródło](#)

[7] "Microchimerism in rheumatic diseases"

J Lee Nelson, Nathalie C Lambert

2001 | Joint Bone Spine | DOI: 10.1016/s1297-319x(01)00290-1

[Źródło](#)

[8] "Microchimerism in autoimmune disease: more questions than answers?"

Nathalie Lambert, J Lee Nelson

2003 | Autoimmunity Reviews | DOI: 10.1016/s1568-9972(02)00149-0

[Źródło](#)

[9] "Tumor Cells Secrete a Vascular Permeability Factor That Promotes Accumulation of Ascites Fluid"

Donald R. Senger, Stephen Joseph Galli, Ann M. Dvořák, Carole A. Perruzzi, V S Harvey, Harold F. Dvorak

1983 | Science | DOI: 10.1126/science.6823562

[Źródło](#)

[10] "Vascular Permeability Factor/Vascular Endothelial Growth Factor: A Critical Cytokine in Tumor Angiogenesis and a Potential Target for Diagnosis and Therapy"

Harold F. Dvorak

2002 | Journal of Clinical Oncology | DOI: 10.1200/jco.2002.10.088

[Źródło](#)

[11] "Vascular permeability factor (VPF, VEGF) in tumor biology"

Donald R. Senger, Livingston Van De Water, Lawrence F. Brown, Janice A. Nagy, Kiang-Teck Yeo, Harold F. Dvorak

1993 | Cancer and Metastasis Reviews | DOI: 10.1007/bf00665960

[Źródło](#)

[12] "Fibronectin and Fibrin Provide a Provisional Matrix for Epidermal Cell Migration During Wound Reepithelialization"

Richard A.F. Clark, Joan M. Lanigan, Patricia Della Pelle, E J Manseau, Harold F. Dvorak

1982 | Journal of Investigative Dermatology | DOI: 10.1111/1523-1747.ep12500075

[Źródło](#)

[13] "Social Theory and Social Structure"

Eva J. Ross, Robert K. Merton

1958 | The American Catholic Sociological Review | DOI: 10.2307/3709394

[Źródło](#)

[14] "The Matthew Effect in Science"

Robert K. Merton

1968 | Science | DOI: 10.1126/science.159.3810.56

[Źródło](#)

[15] "The Matthew effect in science. The reward and communication systems of science are considered."

Robert K. Merton

1968 | PubMed

[Źródło](#)

[16] "The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations"

Norman M. Kaplan, Robert K. Merton, Norman Wyman Storer

1974 | Technology and Culture | DOI: 10.2307/3102264

[Źródło](#)

[17] "Logic of Discovery or Psychology of Research?"

Thomas Kühn

1970 | Cambridge University Press eBooks | DOI: 10.1017/cb09781139171434.003

[Źródło](#)

[18] "Falsification and the Methodology of Scientific Research Programmes"

Imre Lakatos

1976 | Springer eBooks | DOI: 10.1007/978-94-010-1863-0_14

[Źródło](#)

[19] "The Methodology of Scientific Research Programmes"

Imre Lakatos

1978 | Cambridge University Press eBooks | DOI: 10.1017/cb09780511621123

[Źródło](#)

[20] "History of Science and Its Rational Reconstructions"

Imre Lakatos

1970 | PSA Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association | DOI: 10.1086/psaprocbienmeetp.1970.495757

[Źródło](#)

[21] "Mathematics, Science and Epistemology"

Imre Lakatos

1978 | Cambridge University Press eBooks | DOI: 10.1017/cb09780511624926

[Źródło](#)

[22] "Problems of the Science of Science [1946]"

Ludwik Fleck

1986 | Boston studies in the philosophy of science | DOI: 10.1007/978-94-009-4498-5_6

[Źródło](#)

[23] "Prolegomenon to the thought style of the new history of psychology"

L. Fleck

2020

[Źródło](#)

[24] "Ginev's Interpretation of Fleck's 'Science and Environment' In order to show that Fleck's argument is scientistic instead of transcendental, I will focus on Ginev's interpretation of Fleck's argument for the "prevention of science from"

L. Fleck, M. Seidel

2015

[Źródło](#)

[25] "MAGISTRI DOCENT Epistemological Conclusions on the Presented History of Some Concept"

L. Fleck

2011

[Źródło](#)

[26] "The Whole World is Becoming Science Studies: Fadhila Mazanderani Talks with Bruno Latour"

Fadhila Mazanderani, Bruno Latour

2018 | Engaging Science, Technology, and Society | DOI: 10.17351/ests2018.237

[Źródło](#)

[27] "Why Critique Run Out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern"

B. Latour

2023 | Philosophical Literary Journal Logos | DOI: 10.17323/0869-5377-2023-5-29-61

[Źródło](#)

[28] "In favor of a dialogue between political science and Science Studies"

B. Latour

2023 | Tapuya Latin American Science Technology and Society | DOI: 10.1080/25729861.2023.2213969

[Źródło](#)

[29] "The Science Question in Feminism"

Sandra Harding

1986 | Cornell University Press eBooks

[Źródło](#)

[30] "Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives."

R. W. Connell, Sandra Harding

1992 | Contemporary Sociology A Journal of Reviews | DOI: 10.2307/2075914

[Źródło](#)

[31] "Whose Science? Whose Knowledge?"

Sandra Harding

2016 | Cornell University Press eBooks | DOI: 10.7591/9781501712951

[Źródło](#)

[32] "Feminism and Methodology: Social Science Issues"

Sandra Harding

1988

[Źródło](#)

[33] "Science as Social Knowledge"

Helen E. Longino

1990 | Princeton University Press eBooks | DOI: 10.1515/9780691209753

[Źródło](#)

[34] "The Fate of Knowledge"

Helen E. Longino

2002 | Princeton University Press eBooks | DOI: 10.1515/9780691187013

[Źródło](#)

[35] "Science as Social Knowledge: Values and Objectivity in Scientific Inquiry"

Marlene Mackie, Helen E. Longino

1992 | The Canadian Journal of Sociology | DOI: 10.2307/3341230

[Źródło](#)

[36] "Cognitive and Non-Cognitive Values in Science: Rethinking the Dichotomy"

Helen E. Longino

1996 | Springer eBooks | DOI: 10.1007/978-94-009-1742-2_3

[Źródło](#)

[37] "Risk and Blame: Essays in Cultural Theory"

Zygmunt Bauman, Mary Douglas

1994 | British Journal of Sociology | DOI: 10.2307/591531

[Źródło](#)

[38] "The Gift Relationship: From Human Blood to Social Policy."

Mary Douglas, Richard M. Titmuss

1971 | Man | DOI: 10.2307/2799051

[Źródło](#)

[39] "The World of Goods"

Mary Douglas, Mary Douglas, Baron Isherwood

2002 | Routledge eBooks | DOI: 10.4324/9780203434857

[Źródło](#)

[40] "Risk acceptability according to the social sciences"

Mary Douglas

1986 | Project Muse (Johns Hopkins University)

[Źródło](#)

[41] "Constitutive immune mechanisms: mediators of host defence and immune regulation"

Søren R. Paludan, Thomas Pradeu, Seth Lucian Masters, Trine Hyrup Mogensen

2020 | Nature reviews. Immunology | DOI: 10.1038/s41577-020-0391-5

[Źródło](#)

[42] "The Limits of the Selfimmunology and Biological Identity"

Thomas Pradeu, Elizabeth Vitanza

2012 | Oxford University Press eBooks | DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199775286.001.0001

[Źródło](#)

[43] "Why science needs philosophy"

Lucie Laplane, Paolo Mantovani, Ralph Adolphs, Haşok Chang, Alberto Mantovani, Thomas Pradeu
2019 | Proceedings of the National Academy of Sciences | DOI: 10.1073/pnas.1900357116

[Źródło](#)

[44] "The speed of change: towards a discontinuity theory of immunity?"

Thomas Pradeu, Sébastien Jaeger, Éric Vivier
2013 | Nature reviews. Immunology | DOI: 10.1038/nri3521

[Źródło](#)

[45] "Los marcos sociales de la memoria"

Maurice Halbwachs
2004 | Dialnet (Universidad de la Rioja)

[Źródło](#)

[46] "Classes sociales et logement"

M. Halbwachs
2021 | DOI: 10.3917/const.059.0006

[Źródło](#)

[47] "Law As A Social System"

Niklas Luhmann
2004 | DOI: 10.1093/oso/9780198262381.001.0001

[Źródło](#)

[48] "Novel self-nitrogen-doped porous carbon from waste leather as highly active metal-free electrocatalyst for the ORR"

Ivonne Liliana Alonso-Lemus, F.J. Rodríguez-Varela, Mayra Zyzlila Figueroa-Torres, Maria Esther Sanchez-Castro, A. Hernández-Ramírez
2016 | International Journal of Hydrogen Energy | DOI: 10.1016/j.ijhydene.2016.09.033

[Źródło](#)

[49] "Electrocatalysts for ethanol and ethylene glycol oxidation reactions. Part I: Effects of the polyol synthesis conditions on the characteristics and catalytic activity of Pt–Sn/C anodes"

D. González-Quijano, Wilian Jesús Pech-Rodríguez, Jose Ivan Escalante-Garcia, Gregorio Vargas, F.J. Rodríguez-Varela
2014 | International Journal of Hydrogen Energy | DOI: 10.1016/j.ijhydene.2014.04.125

[Źródło](#)

[50] "Electrocatalysts for ethanol and ethylene glycol oxidation reactions. Part II: Effects of the polyol synthesis conditions on the characteristics and catalytic activity of Pt–Ru/C anodes"

D. González-Quijano, Wilian Jesús Pech-Rodríguez, J. A. González-Quijano, Jose Ivan Escalante-Garcia, Gregorio Vargas, F.J. Rodríguez-Varela

2015 | International Journal of Hydrogen Energy | DOI: 10.1016/j.ijhydene.2015.06.154

[Źródło](#)

[51] "Electrochemical Investigation of Pt-Co/MWCNT as an Alcohol-Tolerant ORR Catalyst for Direct Oxidation Fuel Cells"

D. Morales-Acosta, Dulce López de la Fuente, Luis Gerardo Arriaga, G. Vargas Gutiérrez, F.J. Rodríguez-Varela

2011 | International Journal of Electrochemical Science | DOI: 10.1016/s1452-3981(23)18150-8

[Źródło](#)

[52] "Études d'histoire et de philosophie des sciences"

Georges Canguilhem

1968

[Źródło](#)

[53] "Knowledge of Life"

Georges Canguilhem

2022 | Fordham University Press eBooks | DOI: 10.1515/9780823291977

[Źródło](#)

[54] "Physiology and Pathology"

Georges Canguilhem

1978 | Springer eBooks | DOI: 10.1007/978-94-009-9853-7_12

[Źródło](#)

[55] "A New Concept in Pathology: Error"

Georges Canguilhem

1978 | On the Normal and the Pathological | DOI: 10.1007/978-94-009-9853-7_17

[Źródło](#)

[56] "Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977"

Michel Foucault, Colin Gordon

1980

[Źródło](#)

[57] "Archaeology of Knowledge"

Michel Foucault

1970 | Social Science Information | DOI: 10.1177/053901847000900108

[Źródło](#)

[58] "The History of Sexuality"

Michel Foucault

1976

[Źródło](#)

[59] "The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences."

F. C. T. Moore, Michel Foucault

1971 | Man | DOI: 10.2307/2799252

[Źródło](#)

[60] "Risk Society, Towards a New Modernity"

William Leiss, Ulrich Beck, Mark Ritter, Scott M. Lash, Brian Wynne

1994 | The Canadian Journal of Sociology | DOI: 10.2307/3341155

[Źródło](#)

[61] "Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences"

Ulrich Beck, Elisabeth Beck-Gernsheim

2002 | SAGE Publications Ltd eBooks | DOI: 10.4135/9781446218693

[Źródło](#)

[62] "Reflexive Modernization: Politics, Tradition, and Aesthetics in the Modern Social Order."

Alan Sica, Ulrich Beck, Anthony Giddens, Scott M. Lash

1997 | Social Forces | DOI: 10.2307/2580534

[Źródło](#)

[63] "Medicalization and Social Control"

Peter Conrad

1992 | Annual Review of Sociology | DOI: 10.1146/annurev.so.18.080192.001233

[Źródło](#)

[64] "Deviance and Medicalization: From Badness to Sickness"

Nigel Goldie, Peter Conrad, Joseph W. Schneider

1982 | British Journal of Sociology | DOI: 10.2307/589347

[Źródło](#)

[65] "The Social Construction of Illness: Key Insights and Policy Implications"

Peter Conrad, Kristin Kay Barker

2010 | Journal of Health and Social Behavior | DOI: 10.1177/0022146510383495

[Źródło](#)

[66] "The meaning of medications: Another look at compliance"

Peter Conrad

1985 | Social Science & Medicine | DOI: 10.1016/0277-9536(85)90308-9

[Źródło](#)

[67] "What Is a Case? Exploring the Foundations of Social Inquiry"

Nicolas Dodier, Charles C. Ragin, Howard S. Becker

1994 | Revue Française de Sociologie | DOI: 10.2307/3322115

[Źródło](#)

[68] "Tricks of the Trade: How to Think about Your Research While You're Doing It"

Howard S. Becker

1998

[Źródło](#)

[69] "Science and Sanity: An Introduction to Non-Aristotelian Systems and General Semantics."

Howard S. Becker, Alfred Korzybski

1942 | American Sociological Review | DOI: 10.2307/2085182

[Źródło](#)

[70] "Social Theory in Brazil"

Howard S. Becker

1992 | Sociological Theory | DOI: 10.2307/202012

[Źródło](#)

[71] "Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity."

Melvin S Seeman, Erving Goffman

1964 | American Sociological Review | DOI: 10.2307/2091442

[Źródło](#)

[72] "Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates."

Harold W. Pfautz, Erving Goffman

1962 | American Sociological Review | DOI: 10.2307/2090043

[Źródło](#)

[73] "A Social Psychologist Discovers Chicago Sociology"

Edgar H. Schein, Everett Cherrington Hughes, Melville Dalton, Erving Goffman

1989 | Academy of Management Review | DOI: 10.2307/258197

[Źródło](#)

[74] "Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience."

Murray S. Davis, Erving Goffman

1975 | Contemporary Sociology A Journal of Reviews | DOI: 10.2307/2064021

[Źródło](#)

[75] "The looping effects of human kinds"

Ian Hacking

1996 | Causal Cognition | DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198524021.003.0012

[Źródło](#)

[76] "The time frame problem: the law, social construction, and the sciences"

Ian Hacking

1999 | The Social Science Journal | DOI: 10.1016/s0362-3319(99)00038-5

[Źródło](#)

[77] "The illness narratives: suffering, healing, and the human condition"

Arthur Kleinman

1988 | Choice Reviews Online | DOI: 10.5860/choice.26-0340

[Źródło](#)

[78] "Rethinking Psychiatry: From Cultural Category to Personal Experience"

Arthur Kleinman

1988

[Źródło](#)

[79] "Anthropology in the Clinic: The Problem of Cultural Competency and How to Fix It"

Arthur Kleinman, Peter Benson

2006 | PLoS Medicine | DOI: 10.1371/journal.pmed.0030294

[Źródło](#)

[80] "Concepts and a model for the comparison of medical systems as cultural systems"

Arthur Kleinman

1978 | Social Science & Medicine Part B Medical Anthropology | DOI: 10.1016/0160-7987(78)90014-5

[Źródło](#)

[81] "Narrative medicine as a means of training medical students toward residency competencies"

Shannon Arntfield, Kristen Slesar, Jennifer Dickson, Rita Charon

2013 | Patient Education and Counseling | DOI: 10.1016/j.pec.2013.01.014

[Źródło](#)

[82] "What to do with stories: the sciences of narrative medicine."

Rita Charon

2007 | PubMed Central

[Źródło](#)

[83] "Hermeneutics and Social Science"

Hans-Georg Gadamer

1975 | Philosophy & Social Criticism | DOI: 10.1177/019145377500200402

[Źródło](#)

[84] "The interdisciplinary curriculum From social medicine to postmodernism"

Professor Bryan S Turner, Bryan Stanley Turner

2010 | Taylor & Francis eBooks | DOI: 10.4324/9780203214183_chapter_4

[Źródło](#)

[85] "The Possibility of Primitiveness: Towards a Sociology of Body Marks in Cool Societies"

Bryan S. Turner

2005 | Body Modification | DOI: 10.4135/9781446220207.n3

[Źródło](#)

[86] "REVISITING ARTHUR LAKES' LOST QUARRIES: INITIAL SURVEY OF UNDESCRIBED YALE PEABODY JURASSIC MORRISON FOSSIL MATERIAL COLLECTED FROM MORRISON CO (1877-1879)"

Matthew T. Mossbrucker, B. Turner, R. Bakker

2016 | DOI: 10.1130/abs/2016am-283790

[Źródło](#)

[87] "ORGANIZATION FOR PHYSIOLOGICAL HOMEOSTASIS"

Walter Bradford Cannon

1929 | Physiological Reviews | DOI: 10.1152/physrev.1929.9.3.399

[Źródło](#)

[88] "Bodily changes in pain, hunger, fear and rage: An account of recent researches into the function of emotional excitement."

Walter Bradford Cannon

1915 | D. Appleton and company eBooks | DOI: 10.1037/10013-000

[Źródło](#)

[89] "STUDIES ON THE CONDITIONS OF ACTIVITY IN ENDOCRINE GLANDS"

Walter Bradford Cannon, Monroe A. McIver, S. W. Bliss

1924 | American Journal of Physiology-Legacy Content | DOI: 10.1152/ajplegacy.1924.69.1.46

[Źródło](#)

[90] "Modeling the Biological Mechanisms That Determine the Dynamics of Stress Response of the Human Body"

W. Cannon, G. Aktaş, Y. Barlas, B. McEwen

2018

[Źródło](#)

[91] "Mitochondrial reserve capacity in endothelial cells: The impact of nitric oxide and reactive oxygen species"

Brian P. Dranka, Bradford G. Hill, Victor M. Darley-USmar

2010 | Free Radical Biology and Medicine | DOI: 10.1016/j.freeradbiomed.2010.01.015

[Źródło](#)

[92] "Comprehensive measurement of respiratory activity in permeabilized cells using extracellular flux analysis"

Joshua Kuimeta Salabei, Andrew Gibb, Bradford G. Hill

2014 | Nature Protocols | DOI: 10.1038/nprot.2014.018

[Źródło](#)

[93] "Causal Diagrams for Epidemiologic Research"

Sander Greenland, Judea Pearl, James M. Robins

1999 | Epidemiology | DOI: 10.1097/00001648-199901000-00008

[Źródło](#)

[94] "Manifesto for a Relational Sociology"

Mustafa Emirbayer

1997 | American Journal of Sociology | DOI: 10.1086/231209

[Źródło](#)

[95] "Publics in history"

Mustafa Emirbayer, Mimi Sheller

1998 | Theory and Society | DOI: 10.1023/a:1006957015604

[Źródło](#)

[96] "Bourdieu and Social Work"

Mustafa Emirbayer, Eva M. Williams

2005 | Social Service Review | DOI: 10.1086/491604

[Źródło](#)

[97] "Symbols, Positions, Objects: Toward a New Theory of Revolutions and Collective Action"

Mustafa Emirbayer, Jeff Goodwin, Nikki R. Keddie

1996 | History and Theory | DOI: 10.2307/2505454

[Źródło](#)

Artykuły naukowe autora:

[98] "Recipe for disaster"

Alice Bomboy, Lise Barnéoud

2019 | The New Scientist | DOI: 10.1016/s0262-4079(19)30938-8

[Źródło](#)

[99] "Qu'est-ce qu'une maladie ?"

Élodie Giroux, Lise Barnéoud

2018 | Les Grands Dossiers des Sciences Humaines | DOI: 10.3917/gdsh.053.0002

[Źródło](#)

[100] "La santé"

Élodie Giroux, Lise Barnéoud

2024 | Éditions Sciences Humaines eBooks | DOI: 10.3917/sh.froua.2021.01.0013

[Źródło](#)

[101] "Recipe for disaster"

Alice Bomboy, Lise Barnéoud

2019 | The New Scientist

[Źródło](#)

Treść tworzy Fundacja Dobre Państwo.

Redaguje i publikuje APA ONE, autorski system redakcyjny Fundacji oparty na AI.

APA ONE Publishing System

Fundacja Dobre Państwo © 2026

Article ID: 8e49a88b-b264-4681-bcc5-26613c8be9bc